

[illegible]

Masterscriptie ‘Arbeid, zorg en welzijn: beleid en interventie’
Universiteit Utrecht
Febe Lubbers (3501264)
Scriptiebegeleider: Dr. Ludwien Meeuwesen
April 2015

Utrecht, april 2015

Titel: Wonen in ecologisch duurzame buurten: De rol van attituden, gedrag en context

Auteur: Febe Lubbers

Instelling: Universiteit Utrecht

Departement: Faculteit Sociale Wetenschappen

Opleiding: Arbeid, zorg & welzijn: beleid en interventie

Scriptiebegeleider: Dr. Ludwien Meeuwesen

Tweede lezer: Dr. Marcel Hoogenboom

Universiteit Utrecht

Voorwoord

Voor u ligt het afsluitende stuk van mijn master 'Arbeid, zorg en welzijn: beleid en interventie' aan de Universiteit Utrecht. In 2013 ben ik aan deze studie begonnen nadat ik eerder mijn HBO-propedeuse 'Social work' aan de Hogeschool van Amsterdam en een bachelor 'Sociale geografie en planologie' aan de Universiteit Utrecht had behaald. In deze master komen beide studierichtingen samen: het sociale- en welzijnsaspect van (ruimtelijk of internationaal) sociaal beleid en interventies vormen de kern van deze master.

In december 2013 ben ik begonnen met de voorbereidingen voor het schrijven van deze thesis, waarna het in de daarop volgende maanden steeds meer vorm kreeg. Door persoonlijke omstandigheden kon ik de thesis toen echter niet afmaken en heeft het schrijfproces ruim een half jaar stilgelegen. In januari 2015 heb ik het schrijven weer langzaam opgepakt. Ondanks dat het een moeilijke periode is geweest heb ik de thesis kunnen afschrijven en is dit het resultaat. Zonder de grote steun van mijn vriend was het niet gelukt deze thesis tot een goed einde te brengen. Ook wil ik mijn scriptiebegeleider Dr. Ludwien Meeuwesen bedanken voor haar begrip voor mijn situatie. Daarnaast is haar scherpe blik en opbouwende kritiek de kwaliteit van mijn scriptie ten goede gekomen. Als laatste wil ik mijn dank aan alle respondenten van dit onderzoek betuigen; zonder hen was het niet mogelijk geweest deze thesis te schrijven.

Dan rest mij nu nog u veel plezier te wensen bij het lezen van mijn thesis.

Febe Lubbers,
Utrecht, april 2015

Samenvatting

Als gevolg van industriële en technologische ontwikkeling en een constant groeiende wereldbevolking worden natuurlijke hulpbronnen steeds meer aangetast en treedt klimaatverandering op. Omdat de trend van uitputting niet langer zich op deze manier kan ontwikkelen moeten er gezocht worden naar een manier om meer ecologisch duurzaam te leven. Binnen de maatschappij wordt dit bewustzijn steeds groter. Langzamerhand vindt er een verschuiving plaats van een postmodern materialistisch-individueel wereldbeeld waarin uitputting op grote schaal plaatsvindt, naar een idealistisch-individueel wereldbeeld met meer aandacht voor het lokale, en dus het duurzame. Ecologisch duurzame buurten zijn een voorbeeld van deze bottom-up initiatieven die binnen dit nieuwe bewustzijn en wereldbeeld ontstaan.

In deze thesis staat de vraag centraal wat de verschillen zijn in de ecologische duurzame attitudes en duurzaam gedrag van bewoners van ecologische buurten en bewoners van niet ecologische wijken zijn, en op welke wijze het wonen in een ecologische buurt verder vorm geeft aan deze attitudes en gedragingen.

In het onderzoek is gebruik gemaakt van twee onderzoeksmethoden: er zijn 120 enquêtes afgenomen in zowel de duurzame buurten als de omringende niet duurzame wijken, en er zijn zes diepte-interviews afgenomen in de duurzame buurten.

De resultaten hiervan zijn dat bewoners van duurzame buurten daadwerkelijk milieubewuster leven dan bewoners van niet duurzame wijken: Zij hebben een meer ecocentrische en minder antropocentrische visie op de wereld, vinden 'zorgen voor de natuur' in grotere mate van belang en 'financiële rijkdom' juist minder. In duurzame buurten woont men gemiddeld op een kleiner oppervlak, gaat men bewuster met energie om, maakt men minder gebruik van vervuilende vervoersmiddelen, worden meer duurzame keuzes rondom eten gemaakt en is men meer bezig met afvalreductie. Verder blijkt dat er een grote mate van sociale cohesie binnen de duurzame buurten is, maar ook dat bewoners elkaar positief beïnvloeden wat betreft duurzaam gedrag. Ook blijkt dat er verschillen zijn over de invulling van duurzaamheid. Wrijvingen binnen de buurt zijn het gevolg van de regels die door het buurtbestuur worden opgelegd enerzijds, en de keuzevrijheid die mensen willen hebben over hoe 'duurzaamheid' in te vullen anderzijds.

Aangezien duurzame buurten vooral hoogopgeleiden aantrekken en zij een positieve bijdrage kunnen leveren aan het imago van een stad is het voor gemeenten gunstig om meer duurzame buurten te ontwikkelen. Dit kunnen zij doen door een kader te scheppen waarin de ontwikkeling van deze buurten mogelijk is. Omdat duurzaamheid ook op kleinere schaal van belang is, en voor iedereen bereikbaar moet zijn, zouden gemeenten ook oog moeten hebben voor het subsidiëren van kleine duurzame initiatieven van reeds bestaande huizen zoals zonnepanelen en isolatie.

Inhoud

Colofon	3
Voorwoord	4
Samenvatting.....	5
1. Inleiding	8
1.1. Duurzaamheid	8
1.2. Relevantie	8
1.3. Leeswijzer	9
2. Wat is duurzaamheid?.....	10
2.1. De aarde, haar ontwikkelingen en ecologie	10
2.2. Duurzaamheid: een breed begrip	10
3. Theorie: Gedrag en invloed op het milieu.....	13
3.1. Milieubewustheid.....	13
3.2. Attitudes, gedrag en context.....	14
3.3. Mondiale trends	15
3.4. Ecologisch duurzaam wonen en leven	18
3.5. Conclusie	19
4. Setting buurten en wijken	20
4.1. Het Groene Dak.....	20
4.2. De Kersentuin	22
4.3. Voordorp en Parkwijk-Noord	23
5. Methoden.....	25
5.1. Onderzoeksdoel en vraagstelling	25
5.2. Dataverzameling.....	25
5.3. Inhoud enquêtes	26
5.4. Inhoud interviews.....	27
5.5. Operationalisering, databewerking en toetsing.....	27
5.6. Betrouwbaarheid en validiteit.....	29
6. Resultaten enquêtes	30
6.1. Demografische gegevens	30
6.2. Toetsing hypothesen	31
6.3. Duurzaamheidsscore	32
7. Resultaten interviews: Wonen in een duurzame buurt.....	34
7.1. Verschillende aspecten van wonen in een duurzame buurt.....	34
7.2. Attitudes en gedragingen	36
7.3. Sociale cohesie en groepsgevoel.....	37

8. Discussie en conclusie	40
8.1. Beantwoording hoofdvragen en conclusie	40
8.2. Methodische reflectie	42
8.3. Aanbevelingen	43
9. Literatuurlijst	45
Bijlage 1. Enquête onder bewoners duurzame buurten en niet duurzame wijken	47
Bijlage 2. Topiclijst van interviews bewoners ecobuurten	52
Bijlage 3. Codeboom NVivo	53

1. Inleiding

1.1. Duurzaamheid

De afgelopen eeuwen is de wereld in veel opzichten veranderd; de wereldbevolking groeide exponentieel, er heeft sterke urbanisatie plaatsgevonden en het gebruik van producten uit andere continenten is vanzelfsprekend geworden. Daarnaast kan vrijwel iedereen in de westerse wereld het zich tegenwoordig permitteren om vlees te eten en is het heel normaal om (meer malen) per jaar met het vliegtuig op vakantie te gaan.

Ondanks het feit dat deze ontwikkelingen hebben bijgedragen aan welvaart en welzijn op individueel niveau is dit zeer belastend voor het milieu. De laatste decennia is dan ook steeds meer het besef gekomen dat de huidige maatschappelijke trends niet houdbaar zijn. Er moet daarom naar alternatieven worden gezocht om zowel de kwaliteit van leven, als de aarde met haar natuurlijke bronnen te behouden.

Om de uitputting van de aarde aan banden te leggen zijn er verschillende (internationale) verdragen opgesteld. Zo is in 1997 het Kyoto-protocol opgesteld met als doel de uitstoot van broeikasgassen (CO₂) te reduceren (Rijksoverheid, 2012). Ook één van de millenniumdoelen van de Verenigde Naties wijst op het belang van milieu en heeft als doel bij te dragen aan duurzaamheid (United Nations, 2014). Naast deze top-down beleidsmaatregelen ontstaan er ook steeds meer bottom-up (lokale-, burger-) initiatieven om bij te dragen aan de vermindering van uitstoot van broeikasgassen en minder aanspraak te maken op fossiele brandstoffen. Ecologische buurten zijn een voorbeeld van initiatieven die bottom-up zijn ontstaan uit de behoefte van bewoners. In deze buurten wordt zo min mogelijk aanspraak gemaakt op het milieu en is gemeenschapszin een belangrijk uitgangspunt. Het gebruik van duurzame bouwmaterialen, duurzame energiebronnen, samenleven met de natuurlijke omgeving en actieve bewonersparticipatie is wat deze wijken gemeenschappelijk hebben (Omslag, 2014).

In de wetenschappelijke literatuur is weinig bekend over de verschillen tussen ecologisch duurzame attitudes en gedragingen van bewoners van ecologisch duurzame buurten en bewoners van niet ecologisch duurzame wijken. Ook is niet bekend op welke manier bewoners van ecologische buurten elkaars duurzame gedrag en attitudes beïnvloeden. Omdat deze informatie relevant is voor vergelijkbare initiatieven wordt dit in deze thesis onderzocht aan de hand van drie hoofdvragen. Eerst wordt door middel van literatuuronderzoek een antwoord gezocht op de vraag:

Welke benaderingen kunnen ecologisch duurzaam attitudes en gedrag verklaren en welke initiatieven geven hier vorm aan?

Vervolgens wordt door middel van empirisch onderzoek een antwoord gezocht op de twee hieruit voortvloeiende vragen:

1. *Wat zijn de verschillen in de ecologische duurzame attitudes en gedrag van bewoners van ecologische buurten en bewoners van niet ecologische wijken? En:*
2. *Op welke wijze geeft het wonen in een ecologische buurt verder vorm aan deze attitudes en gedragingen?*

1.2. Relevantie

Uit vele (inter-)nationale beleidsstukken en verdragen zoals het Kyoto-protocol en de millenniumdoelen blijkt het belang van een (ecologisch) duurzame ontwikkeling. De maatschappelijke relevantie van dit onderzoek is dan ook dat het onderzoek aansluit bij doelen ter bevordering van duurzaamheid en zorg voor de aarde: Door uitputting van natuurlijke hulpbronnen en het vervuilen van de aarde komt de levenskwaliteit van de mens in het geding. Dit probleem speelt al een aantal decennia, maar zal in de toekomst nog veel groter worden als er niet wordt ingegrepen. Inzicht in de rol van de context (het

wonen in een ecobuurt) bij het vormgeven van ecologisch duurzaam gedrag kan in een later stadium mogelijk bijdragen aan de ontwikkeling van ecologische buurten. Dit als gevolg van de kennis die in dit onderzoek verworven wordt: deze kan voor beleidsmakers van waarde zijn bij het ontwikkelen van vergelijkbare toekomstige initiatieven en daarmee waardevol zijn voor het werken naar een meer duurzame maatschappij.

De wetenschappelijke relevantie van het onderzoek wordt gevormd door het feit dat eerder nog geen uitgebreid onderzoek is gedaan naar de verschillen tussen duurzame attituden en gedrag tussen bewoners van ecobuurt en de bewoners niet ecologische wijken. Daarnaast is er geen kennis beschikbaar over de rol van de context bij het vormen of beïnvloeden van ecologisch duurzaam gedrag en attituden in ecologische buurten. Dit onderzoek draagt daarom bij aan theorievorming over gedrag, attituden en ecologische duurzaamheid waar nu nog weinig wetenschappelijke literatuur over te vinden is.

ASW-verantwoording

Het onderzoek past binnen het kader van algemene sociale wetenschappen, omdat het een sterk interdisciplinair karakter heeft: Zo worden gedragstheorieën van Ajzen en Stern gebruikt en Van Egmonds theorie over maatschappelijke ontwikkeling. Deze vallen onder de psychologie en sociologie. Literatuur rondom duurzaamheid en uitputting van het milieu heeft te maken met milieu(-maatschappij)wetenschappen. Daarnaast is *duurzaamheid* een overkoepelend begrip dat te maken heeft met zowel sociale, economische als ecologische factoren.

Het verschil tussen individu (micro niveau) en context (macro niveau), alsmede de verschillende onderzoeksmethoden die gebruikt worden, sluiten aan bij het brede blikveld van de algemene sociale wetenschappen.

1.3. Leeswijzer

Deze scriptie is als volgt opgebouwd: Hoofdstuk 2 is een korte inleiding binnen het brede begrip ecologische *duurzaamheid*. Hoofdstuk 3 behandelt verschillende theorieën omtrent ecologische duurzaamheid, (ecologisch duurzaam) gedrag, maatschappelijke trends en bottom-up burgerinitiatieven. In hoofdstuk 4 volgt een beschrijving van de ecologisch duurzame buurten en de omringende niet ecologisch duurzame wijken die deel uitmaken van dit onderzoek. Hoofdstuk 5 behandelt de gebruikte onderzoeksmethoden, het verloop van de dataverzameling en de operationalisering van verschillende begrippen en constructen. In hoofdstuk 6 en 7 worden de resultaten van het onderzoek behandeld en in hoofdstuk 8 volgen de conclusie en discussie.

N.B. In deze scriptie worden de woorden 'wijk' en 'buurt' beide gebruikt. Een duurzame buurt, of ecobuurt is een kleiner gedeelte binnen een grotere wijk.

2. Wat is duurzaamheid?

Dit hoofdstuk biedt een overzicht van ontwikkelingen die de aarde de afgelopen decennia heeft doorgemaakt. Hierbij is zowel aandacht voor de (industriële) ontwikkeling van de mens, als het gevolg hiervan voor het milieu. De focus ligt hierbij op het begrip *ecologisch duurzaamheid* en de verschillende aspecten en invalshoeken hiervan.

2.1. De aarde, haar ontwikkelingen en ecologie

De aarde heeft de afgelopen eeuwen een aantal grote veranderingen ondergaan ten opzichte van de situatie daarvoor. De bevolking is zeer snel toegenomen als gevolg van verschillende ontwikkelingen. Hiernaast hebben urbanisatie, industrialisatie en technologische ontwikkelingen in hoog tempo plaatsgevonden. De gevolgen hiervan voor de aarde zijn groot. Hieronder wordt kort uiteengezet hoe deze veranderingen hebben plaatsgevonden.

Populatiegroei

Gedurende de langste periode dat de mens op aarde rondloopt groeide de populatie maar langzaam. Sinds de 19^e eeuw nam de menselijke populatie echter snel toe. Dit was het gevolg van een drietal oorzaken: Ten eerste hadden mensen de vaardigheden ontwikkeld om zich te verplaatsen naar andere regio's en dus klimaatzones. Op deze manier is een groter deel van de aarde bewoond geraakt. Ten tweede ontwikkelde de landbouw zich verder, met als gevolg dat grotere gebieden land geschikt werden voor het verbouwen van voedsel. De derde oorzaak waren de ontwikkelingen rondom hygiëne: door de ontwikkeling van medicijnen als antibiotica en een schonere leefomgeving met onder andere goede riolering zijn ziekten beter te voorkomen en bestrijden (Tyler Miller & Spoolman, 2009).

Industrialisatie en technologische ontwikkeling

Naast een grote groei van de wereldbevolking, hebben ook industrialisering en een snelle technologische ontwikkeling plaatsgevonden. Deze twee ontwikkelingen kunnen niet los van elkaar gezien worden; als gevolg van betere omstandigheden door de technologische vooruitgang daalden de sterftcijfers. Een ander gevolg van een snelle industriële ontwikkeling is dat steeds meer mensen naar steden trokken en dat er in grote mate urbanisatie plaats heeft gevonden. In 2008 leefde +-50% van de wereldbevolking in steden en dit percentage zal naar verwachting de komende decennia nog verder oplopen (Daniels et al., 2008). Het gevolg hiervan is dat ruim 50% van de wereldbevolking op 2% van het aardoppervlak woont en dat fossiele brandstoffen in een hoog tempo worden verbruikt. Tevens vindt er ook klimaatverandering plaats door de grotere hoeveelheden broeikasgassen in de atmosfeer (Keller & DeVecchio, 2012; Tyler Miller & Spoolman, 2009). Als de industrieën, huishoudens en vervoersmiddelen fossiele brandstoffen blijven verbruiken in het tempo waarin dat nu gebeurt, zijn deze bronnen aan het eind van de eeuw uitgeput (Tyler Miller & Spoolman, 2009). Om de wereldbevolking te kunnen blijven voorzien van energie moet er daarom gezocht worden naar alternatieve energiebronnen en moet de samenleving als geheel duurzamer worden.

2.2. Duurzaamheid: een breed begrip

'Duurzaamheid' is een veel gehoorde term in ons dagelijks bestaan. De duurzame projecten lijken overal om ons heen als paddenstoelen uit de grond te schieten. Dit wordt veroorzaakt doordat duurzaamheid een breed en een veel omvattend begrip is. Hieronder volgt een overzicht van de opkomst en de verschillende invalshoeken van het begrip *duurzaamheid*.

‘De grenzen aan de groei’ en het Brundtlandrapport

In 1972 werd het eerste onderzoek rondom duurzaamheid gepresenteerd dat in opdracht van De Club van Rome is geschreven door Meadows en zijn collega's. Hun publicatie *Limits to growth*, in het Nederlands 'De grenzen aan de groei', omvat computerberekeningen van de voorspelde ontwikkelingen rondom bevolkingsgroei en het gebruik van fossiele brandstoffen (Daniels et al., 2008; Van Egmond 2011). De conclusie van het rapport was dat de toenmalige trend niet houdbaar zou zijn voor de aarde en dat de samenleving dus meer duurzaam moest worden.

Een ander toonaangevend rapport omtrent duurzaamheid was het Brundtlandrapport van de VN-commissie Brundtland genaamd *Our common future*, in het Nederlands: 'Onze gemeenschappelijke toekomst'. In dit rapport wordt *duurzame ontwikkeling* beschreven als "*development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs*" (United Nations, 1987). Met andere woorden; duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die er voor zorgt dat er zowel in de huidige behoeften als in de behoeften van de toekomstige generaties kan worden voorzien. De publicatie van het Brundtlandrapport is naast toonaangevend, ook het begin geweest van de ontwikkeling van (mondiaal) milieubeleid en (inter-) nationale afspraken om wereldwijde duurzaamheid te bewerkstelligen. Dit onderzoek hangt het gedachtengoed van het Brundtlandrapport aan en sluit zich aan bij de conclusies van het rapport.

De kern van het Brundtlandrapport is samen te vatten als 'de drie P's'; People, planet en profit. Hierbij wijst 'people' op het sociale aspect, 'planet' op het ecologische, en 'profit' op het economische aspect van duurzaamheid. In het kader wereldtop over duurzame ontwikkeling in 2002 in Johannesburg wordt sindsdien ook wel gesproken over 'people, planet en prosperity', om naast het belang van duurzame economische en sociale ontwikkeling de ecologische context te benadrukken (Hammond, 2006). Over hoe de drie P's gezamenlijk samen tot verduurzaming moeten leiden zijn verschillende opvattingen. Eén optie om 'stromingen' binnen duurzaamheid te ordenen is door middel van een indeling van opvattingen rondom duurzaamheid in termen van 'zwakke' en 'sterke' duurzaamheid.

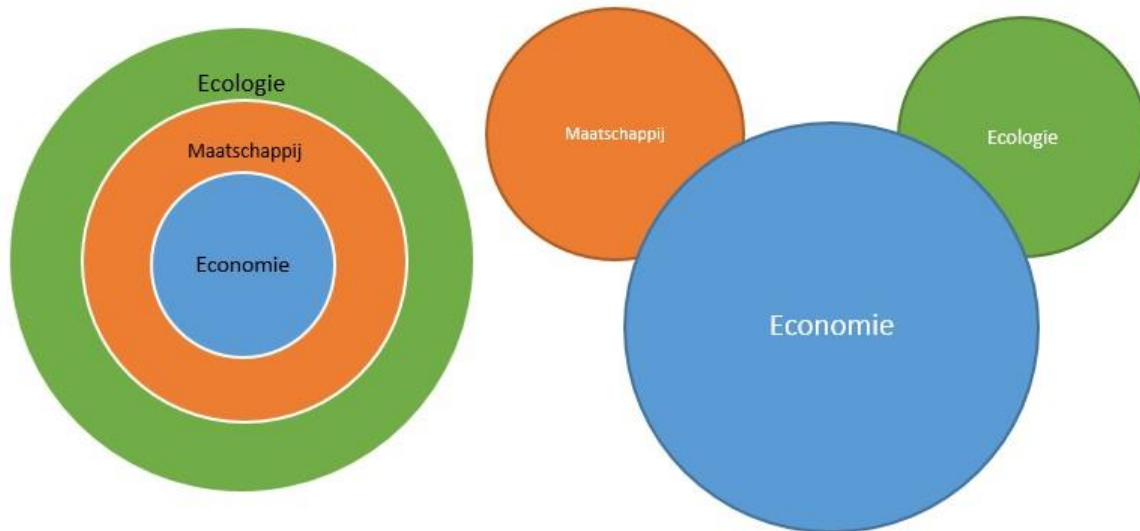
‘Zwakke’ en ‘sterke’ duurzaamheid

'Weak sustainability', 'zwakke duurzaamheid' in het Nederlands, is gebaseerd op het werk van de economen Hartwick (1977) en Solow (1974) en benadrukt vooral de economische kant van duurzaamheid: Er moeten methoden gezocht worden om meer te produceren en op deze manier te kunnen blijven voldoen aan de behoeften van de groeiende wereldbevolking. Duurzame groei – financiële en economische groei zonder belemmering – en technologische ontwikkeling gecombineerd met kapitaal is de kern van deze vorm van duurzaamheid; het sociale en ecologische aspect krijgen minder aandacht (Williams & Millington, 2004). De P van 'Profit' staat binnen deze opvatting centraal. 'Strong sustainability', of 'sterke duurzaamheid' is een geheel andere invulling van de term duurzaamheid. Hierbij is de aandacht gevestigd op het geheel van ecologie, economie en het sociale aspect. De aanhangers van deze vorm van duurzaamheid geven veel aandacht aan decentralisatie (rationaliteit) en zelfvoorziening. De mens past zich binnen deze benadering aan aan dat wat de aarde te bieden heeft. Zo probeert men bijvoorbeeld te consuminderen en meer lokaal te produceren om zo min mogelijk aanspraak te maken op de natuurlijke hulpbronnen. Deze opvatting staat haaks op het mondiale karakter van 'zwakke duurzaamheid' waar de aarde moet worden aangepast aan de behoefte van de mens en deze voornamelijk wordt gezien als een bron van hulpmiddelen om in de menselijke behoefte te voorzien (Williams & Millington, 2004). Binnen deze opvatting vormen de P's van 'planet' of 'prosperity' de kern. 'Zwakke duurzaamheid' zal eerder leiden tot een uitputting van de natuurlijke hulpbronnen dan 'sterke duurzaamheid' en zal negatievere consequenties voor het milieu hebben.

Figuur 2.1. visualiseert hoe ecologische, sociale en economische duurzaamheid (de drie P's) volgens 'zwakke' en 'sterke duurzaamheid' met elkaar samenhangen. Belangrijk bij deze indeling is om te

beseffen dat er geen harde grenzen of een dualisme tussen 'zwakke' of 'sterke duurzaamheid' bestaan, maar dat er sprake is van een continuüm. Men kan dus opvattingen hebben die meer of minder aansluiten bij 'zwakke' of juist bij 'sterke duurzaamheid'. Een gematigde vorm van duurzaamheid, waarbij aspecten van beide stromingen gecombineerd worden is dus mogelijk.

Figuur 2.1. De drie aspecten van duurzaamheid; Links 'sterke duurzaamheid' en rechts 'zwakke duurzaamheid'

In het 'bullseye model' van 'sterke duurzaamheid' is het milieu en daarmee het ecologisch aspect de grootste en allesomvattende pijler; hierbinnen bevinden zich de maatschappij en de economie. De maatschappij is in dit model de één na grootste pijler van duurzaamheid. De kleinste pijler, die deel uitmaakt van de maatschappij, is in dit model de economie. Het 'Mickey Mouse model' van 'weak' sustainability laat zien dat de economie de belangrijkste van de drie pijlers is. Het milieu en de maatschappij hebben in dit model relatief een (veel) kleiner aandeel dan in het 'bullseye model' en staan dus in dienst van economische groei. In dit onderzoek ligt de focus voornamelijk op hoe met ecologische duurzaamheid in de woonomgeving wordt omgegaan. Daarmee komt het dus dichtste bij 'sterke duurzaamheid'. Dit ligt in het verlengde van het Brundtlandrapport.

In het volgende hoofdstuk wordt er verder ingegaan op ecologische duurzaamheid in de woonomgeving en gedrag en attitudes die invloed hebben op duurzaam leven.

3. Theorie: Gedrag en invloed op het milieu

In dit hoofdstuk worden verschillende theorieën behandeld over gedrag en attitudes die invloed kunnen hebben op het duurzaam handelen van individuen. Het hoofdstuk sluit af met een conclusie waarbij de volgende vraag leidend is:

Welke benaderingen kunnen ecologisch duurzaam attitudes en gedrag verklaren en welke initiatieven geven hier vorm aan?

3.1. Milieubewustheid

Een term die aansluit bij duurzaamheid is 'environmentalism' wat kan worden vertaald in 'milieubewustheid'. Milieubewustheid kan worden gezien als een sociale ontwikkeling binnen de maatschappij welke zich bezig houdt met het beschermen van de wereldwijde natuurlijke systemen ofwel het uitvoeren van bepaalde handelingen met intentie het beschermen van het milieu (Tyler Miller & Spoolman, 2009; Stern, 2000). Stern (2000, p. 408) stelt dat: "Environmentally significant behavior can reasonably be defined by its impact: the extent to which it changes the availability of materials or energy from the environment or alters the structure and dynamics of ecosystems or the biosphere itself". Stern zegt hiermee dat milieubewustheid kan worden gedefinieerd door middel van de invloed ervan. Namelijk in hoeverre tast het de beschikbaarheid van hulpbronnen aan, of verandert het de structuur of dynamiek van ecosystemen en/of de biosfeer. Gedrag met invloed op het milieu komt voort uit milieubewustheid. Het gedrag kan zowel direct, als indirect plaatsvinden: Als men bomen kapt of afval in de natuur dumpt heeft dit direct invloed op het milieu. Echter, indirect gedrag kan een nog grotere invloed hebben op het milieu. Zo kan door kiesgedrag bijvoorbeeld een kabinet worden gevormd dat veel waarde hecht aan de natuur en het conserveren van natuurlijke hulpbronnen, of kan een kabinet juist meer gericht zijn op economische ontwikkeling en minder aandacht hebben voor het milieu. Deze collectieve, maatschappelijke trends hebben een grotere impact op het milieu dan het individuele handelen (Stern, 2000; Van Egmond, 2011).

Gedragstypen met invloed op het milieu

Stern (2000) stelt dat er vier typen gedrag bestaan die invloed hebben op het milieu:

- *Milieuactivisme*: Het deelnemen aan georganiseerde bewegingen of organisaties zoals Greenpeace die zich bezighouden met het beschermen van het milieu. Dit kan zowel direct als indirect invloed hebben op het milieu: er kan invloed worden uitgeoefend op de politiek en zodoende de mening van anderen beïnvloeden (indirect), terwijl bijvoorbeeld boom-plant-acties een directe invloed op het milieu hebben.
- *Niet-activistisch gedrag in de publieke sfeer*: Hierbij gaat het onder andere om het ondertekenen van milieupetities en het doneren aan groene goede doelen. Met deze vorm van gedrag kan een individu indirect invloed uitoefenen op het milieu. Toch kan de invloed groot zijn omdat petities invloed op de politiek kunnen hebben.
- *Gedrag in de privésfeer met invloed op het milieu*: Individuen kunnen persoonlijke keuzes maken wat betreft het al dan niet scheiden van afval, het kopen van groente en fruit uit Nederland of het verre buitenland, over hoe zuinig hun huishoudelijke apparaten zijn en hoe zuinig hun auto is. Het effect van deze keuzes kan een directe invloed op het milieu uitoefenen.
- *Groepsgedrag met invloed op het milieu*: Binnen bedrijven of organisaties kan de keuze worden gemaakt om bijvoorbeeld te voldoen aan een bepaalde milieuriichtlijn of om materiele grondstoffen in te kopen die in meerdere of mindere mate het milieu belasten. Dit is de vorm van gedrag met de grootste directe invloed op het milieu. Dit komt omdat bedrijven en organisaties gezamenlijk als groep meer aanspraak op het milieu maken dan huishoudens.

Ecologisch duurzame buurten vallen binnen de laatste categorie; hier zijn collectief duurzame keuzes gemaakt wat betreft onder andere de keuze van de bouwmaterialen, de isolatie en

energievoorzieningen. Hiernaast vertonen de bewoners van deze buurten waarschijnlijk ook gedrag uit de andere drie categorieën. Hieronder wordt verder gegaan op de individuele gedragingen.

3.2. Attitudes, gedrag en context

Nu duidelijk is welke vormen van gedrag bestaan die het milieu kunnen beïnvloeden, is het de vraag welke factoren er voor zorgen dat bepaald gedrag al dan niet wordt uitgevoerd. Binnen het werkveld van de psychologie is al vele decennia bekend dat intenties en gedrag niet altijd bij elkaar aansluiten. Verschillende wetenschappers hebben dit op verscheidene wijzen verklaard. Hieronder worden twee van de theorieën behandeld die gedrag met een invloed op het milieu kunnen verklaren; de theorie van gepland gedrag van Ajzen en Fishbein en de ABC-theorie van Stern.

De theorie van gepland gedrag

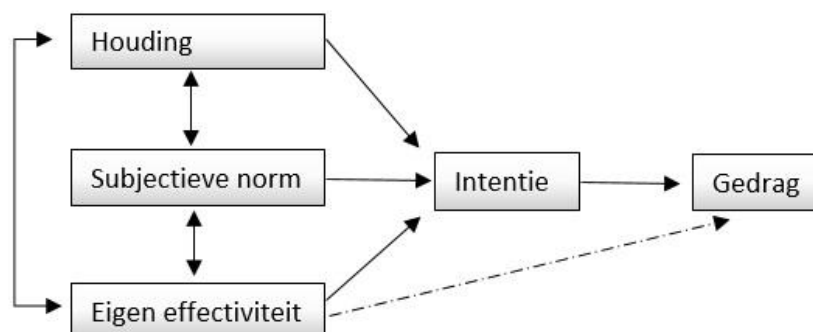
Ajzen en Fishbein (1991) stellen in hun theorie van gepland gedrag dat verschillende interne en externe factoren invloed uitoefenen op de intenties om bepaald gedrag te vertonen (figuur 3.1.). De intentie leidt vervolgens tot het uitvoeren van gedrag. Hier wordt dit model toegepast op de intentie van het vertonen van ecologisch duurzaam gedrag. Drie aspecten die onderling op elkaar inwerken hebben invloed op de *intentie* om gedrag te vertonen:

-De *houding* die men heeft tegenover duurzaam gedrag, de *subjectieve norm* en de *eigen effectiviteit*. De *houding* (attitude) wordt gevormd door de *overtuigingen* die iemand heeft; bijvoorbeeld in hoeverre het belangrijk is om afval te scheiden of energie te besparen.

-De *subjectieve norm* wordt gevormd door de opvatting die heerst rondom duurzaam gedrag bij sleutelfiguren of dominante personen in de omgeving, zoals buren of een buurtbestuur, én de motivatie om zich hiernaar te schikken. Ook sociale druk van buren om bijvoorbeeld mee te doen aan de aanschaf van nieuwe zonnepanelen is een voorbeeld van de subjectieve norm. Bij de subjectieve norm telt ook mee wat iemand denkt dat anderen denken, los van het feit of anderen dit ook daadwerkelijk vinden.

-De *eigen effectiviteit* geeft het vermogen aan om het gewenste gedrag uit te voeren. Iemand inschatten of hij in staat is om bijvoorbeeld afval te scheiden of energie te besparen. Hierbij spelen eerdere ervaringen met vergelijkbare onderwerpen een rol.

Figuur 3.1. De theorie van gepland gedrag

Deze drie componenten van figuur 3.1. vormen gezamenlijk de intentie voor het al dan niet uitvoeren van bepaald gedrag (met invloed op het milieu). De grootste kans op het vertonen van ecologisch duurzaam gedrag zou volgens deze theorie dus aanwezig zijn als iemand positief denkt over duurzaam gedrag, als men via buren of andere mensen in de omgeving druk voelt of mee wil doen met hun duurzame gedrag, én als iemand inschat het voorgenomen gedrag ook te kunnen uitvoeren.

Later is door Ajzen aan het model nog een component toegevoegd: de *werkelijke gedragsbeheersing*. Deze zou in het model een plaats tussen de *eigen effectiviteit* en het *gedrag* innemen. De *werkelijke gedragsbeheersing* gaat over het feit of iemand ook de vaardigheden en middelen heeft om bepaald

gedrag te vertonen. Zo heeft iemand bepaalde financiële middelen nodig om duurzame producten of bijvoorbeeld een elektrische auto te kopen. Niet alleen de intentie, maar dus ook de werkelijke gedragsbeheersing bepalen samen of gedrag wel of niet tot stand komt (Ajzen, 2012).

ABC-theorie

De ABC-theorie van Stern heeft raakvlakken met de theorie van gepland gedrag van Ajzen, maar legt meer nadruk op de context: Stern (2000) stelt dat gedrag in beginsel een functie is van het organisme en zijn omgeving, ofwel: Gedrag (B) is het product van persoonlijke attitude variabelen (A) en contextuele factoren (C). Wanneer de contextuele factoren neutraal zijn is de verbinding tussen attitude en gedrag het sterkst. Wanneer de contextuele factoren zeer sterk negatief zijn, zal dit (intentioneel) gedrag voorkomen. Zodra de context bepaald gedrag afdwingt spelen attitudes in veel mindere mate een rol. Hetzelfde geldt wanneer de context zorgt voor een positieve beloning; attitudes zijn dan nauwelijks van belang om bepaald gedrag tot stand te laten komen.

In ditzelfde artikel beschrijft Stern vier oorzaken van gedrag:

- *Houding* (attitudes): Zoals normen, waarden en denkbepelden.
- *Context*: Zoals interpersoonlijke invloed van buitenaf, financiële prikkels, de aanwezigheid van een sociaal-, politiek en economisch kader om bepaald gedrag te kunnen vertonen en de fysieke omgeving. De context kan *mogelijkheden* genereren, maar ook een negatieve invloed uitoefenen op gedrag; *belemmeringen*, kunnen gedragingen onmogelijk maken die in een andere context wel mogelijk zijn.
- *Persoonlijke capaciteiten*: Hierbij gaat het om bepaalde kennis om handelingen uit te voeren, maar ook om de macht, het geld of de vaardigheden om het gedrag uit te kunnen voeren.
- *Routine*: Aangezien routine of gewenning moeilijk af te leren is, speelt routine ook een rol bij het verklaren van gedrag. Deze vierde component is daarmee een aanvulling op de A en C uit de ABC theorie.

Als deze theorie wordt vertaald naar duurzaam gedrag, zegt Stern dat als er van buitenaf geen zeer positieve of zeer negatieve invloed op een persoon wordt uitgeoefend om duurzaam gedrag te vertonen, normen en waarden de beste voorspeller van duurzaam gedrag zijn. Dit betekent dat als een persoon het belangrijk vindt om afval te scheiden of energie te besparen, hij dit zal doen. Als de omgeving juist wél veel druk uitoefent op een individu om duurzaam gedrag te vertonen (of juist om het niet te vertonen), maakt het weinig uit wat hij zelf denkt over duurzaam gedrag; hij gaat hier waarschijnlijk dan ook in mee.

Het verschil tussen de theorie van Ajzen en de theorie van Stern zit vooral in de mate van invloed van de context: Waar Stern de context veruit als de belangrijkste voorspellende factor ziet, is voor Ajzen met name de gedragsintentie (welke een combinatie is van de van houding, de subjectieve norm en de eigen effectiviteit) de voorspellende factor. Voor Stern spelen ook de houding, persoonlijke capaciteiten en de route een rol, echter deze is van minder groot belang dan de context. Volgens de theorie van Stern zou beïnvloeding van duurzaam gedrag binnen duurzame buurten eerder plaatsvinden dan volgens de theorie van Ajzen aangezien de context van de leefomgeving volgens Stern's theorie belangrijker is dan binnen het model van Ajzen.

3.3. Mondiale trends

Wereldbeelden

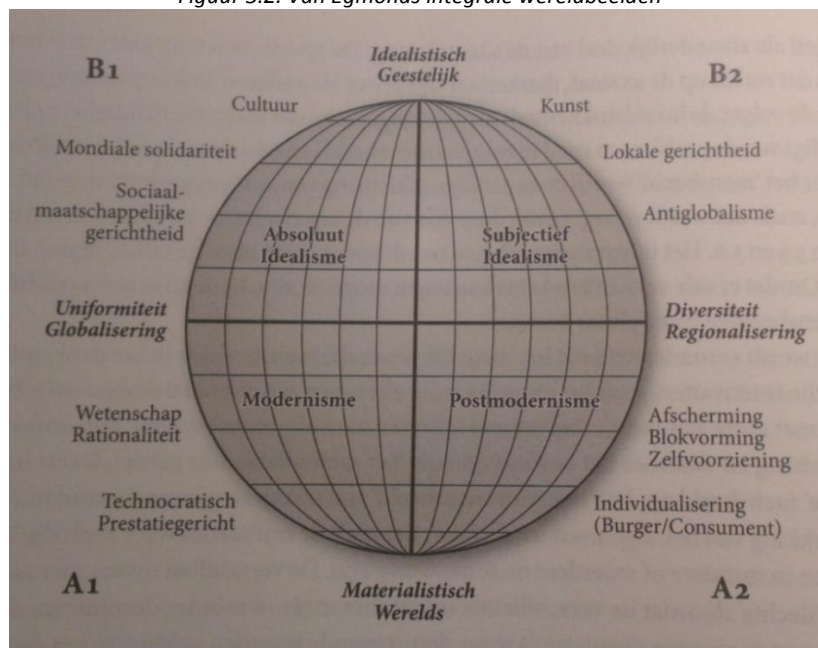
Uit bovenstaande paragraaf is gebleken wat het belang van de context is bij het verklaren van gedrag. Gedrag vindt, zoals uit bovenstaande is gebleken, altijd plaats binnen een bepaalde context. Deze context, dat wil zeggen; het sociale, economische en politieke kader waarin men zich begeeft, verandert met de tijd. Zo stond de context ten tijde van de industriële revolutie in het teken van

economische groei en industrialisatie. In hoog tempo werden machines ontwikkeld en innovaties gingen snel. Hierbij was geen enkele aandacht voor het milieu of de uitputting van fossiele brandstoffen. Van Egmond (2011) noemt dit een (collectief) materieel-universeel wereldbeeld waarbij uniformiteit, globalisering, prestatie en ontwikkeling voorop staan. Dit zijn ook de kenmerken van een modernistische maatschappij.

Hierop volgde volgens Van Egmond een verschuiving naar het huidige dominante materiële-individuele wereldbeeld binnen de maatschappij. Dit postmodernistische wereldbeeld wordt gekenmerkt door diversiteit/pluriformiteit en regionalisering. De insteek is nog steeds materialistisch, maar er is nu meer aandacht voor individualisering, consumentisme en kapitalisme. Binnen dit wereldbeeld ontstaat echter steeds meer aandacht voor het lokale, afscherming en zelfvoorziening, in tegenstelling tot het voorgaande dominante wereldbeeld waar meer aandacht was voor expansie. Van Egmond (2011) beschrijft in zijn boek dat er nu, in de 21^e eeuw, binnen de maatschappij steeds meer kenmerken zichtbaar worden van een idealistisch-individueel wereldbeeld. Dit wereldbeeld is echter nog niet dominant maar is, zeker in ontwikkelde landen, wel steeds meer zichtbaar. Kenmerken van deze subjectief idealistische maatschappij zijn een overheersende individualistische en subjectieve focus. De wereld is binnen dit beeld sterk pluriform en er zijn vele anti-globalistische geluiden te horen. Men is hierbinnen vooral gericht op kleine samenlevingen en lokale solidariteit. Er ontstaan verschillende bottom-up initiatieven en men is steeds meer ecobewust.

Deze indeling van wereldbeelden kan worden afgebeeld als een cirkel waarvan de horizontale as globalisering ten opzichte van regionalisering symboliseert, en waarbij de verticale as het idealistische denken ten opzichte van het materialistische denken illustreert (figuur 3.2.). Een wereldbeeld kan zich op elke plek binnen deze assen bevinden. Het wereldbeeld is daarmee dus in meer of mindere mate globalistisch of juist regionaal, idealistisch of materialistisch georiënteerd.

Figuur 3.2. Van Egmonds integrale wereldbeelden

Bron: Van Egmond, 2011.

In dit onderzoek wordt verondersteld dat de langzame verschuiving naar een wereldbeeld dat zich richt op lokale solidariteit en kleine(re) samenlevingen, daadwerkelijk plaatsvindt. Projecten rondom ecologisch duurzaam wonen en leven sluiten direct aan bij deze ontwikkeling. Echter, dit is een reactie op uitputting van grondstoffen en milieuvervuiling. De focus van dit wereldbeeld is dus niet alléén lokaal, maar is een reactie op mondiale ontwikkelingen.

Antropocentrisme vs. ecocentrisme

De context waarin mensen leven is bepalend voor opvattingen en daaruit voortkomend gedrag. Hier sluit een indeling van de wijze waarop individuen het *centrum der dingen* ervaren aan. Dit kan op een meer antropocentrische, of een meer ecocentrische wijze. Bij een antropocentrische houding wordt de mens centraal gesteld, bij het ecocentrisme wordt het ecosysteem centraal gesteld. Binnen beide mens-milieuvisies kan een positieve attitude wat betreft milieuproblematiek en (ecologische) duurzaamheid bestaan. Echter, binnen de antropocentrische opvatting wordt de wereld en daarmee de natuur, gezien als nuttig voor de mens omdat het materialen (b.v. grondstoffen) biedt. Individen met een antropocentrische opvatting vinden uitputting van energiebronnen en het broeikaseffect onwenselijk omdat het de leefkwaliteit van de mens aantast, niet omdat het milieu zelf hier schade van ondervindt. Binnen de ecocentrische benadering heeft de natuur een intrinsieke waarde, los van het feit dat de aarde bruikbare materialen voor de mens biedt. Individen met een ecocentrisch mens-wereldbeeld vinden uitputting van energiebronnen en het broeikaseffect onwenselijk omdat dit de natuur aantast, niet omdat de mens hier de gevolgen van ondervindt (Thompson & Barton, 1994). De ecocentrische benadering ligt hiermee dicht bij de opvattingen van 'sterke duurzaamheid' waar de antropocentrische benadering meer aansluit bij 'zwakke duurzaamheid' (Kortenkamp & Moore, 2001).

Individen met een ecocentrische benadering zijn eerder geneigd om actie te ondernemen om het milieu te beschermen, om zich aan te melden bij milieuorganisaties en om in te leveren op luxe als dit het milieu ten goede komt (Thompson & Barton, 1994). Mogelijk is deze groep ook eerder dan de andere groep geneigd zijn om andere typen gedrag met een positieve invloed op het milieu te vertonen (Stern, 2000). Bewoners van ecologisch duurzame buurten hebben mogelijk meer een ecocentrische dan een antropocentrische houding omdat zij zelf de keuze hebben gemaakt om in die buurt te gaan wonen; er is bewust gekozen voor een meer milieuvriendelijke woning en woonomgeving.

Demografische kenmerken en duurzaamheid

Ter aanvulling op de verschillende besproken theorieën over waarom individuen bepaald gedrag wel of niet vertonen en binnen welke context dit plaatsvindt is het ook interessant om te bepalen welke groepen mensen wel of geen ecologisch duurzame attitudes hebben en/of gedrag vertonen. In de literatuur is hier summier over geschreven en zijn een aantal demografische kenmerken gedefinieerd die veelal worden geassocieerd met ecologisch duurzaam gedrag.

Al in 1980 kwamen Van Liere en Dunlap tot de conclusie mensen met een hoog opleidingsniveau, een hoog inkomen en uit een hoge sociale klasse meer duurzame attitudes hebben en relatief meer actief zijn op het gebied van milieuactivisme. Vijfentwintig jaar later komen Gilg, Barr & Ford (2005) tot een soortgelijke conclusie: Zij stellen dat voornamelijk mensen met een hoog opleidingsniveau en vrouwen er een duurzame levenswijze op na houden, terwijl mensen met een laag inkomen relatief vaker 'non-environmentalists' zijn.

In het artikel van Pirani en Secondi (2011), worden vrijwel dezelfde kenmerken als hierboven genoemd. Echter, zij stellen verder dat niet-alleenstaanden vaker duurzame attitudes hebben dan alleenstaanden en dat jonge mensen juist relatief weinig met het milieu bezig zijn. In hetzelfde artikel wijzen zij op het feit dat attitudes en het vertonen van gedrag niet altijd in het verlengde van elkaar liggen. Dit sluit aan bij de theorieën van Ajzen (1991) en Stern (2000). De 'werkelijke gedragsbeheersing' uit de theorie van Ajzen en de 'persoonlijke capaciteiten' uit de theorie van Stern kunnen tot gevolg hebben dat mensen met een laag inkomen soms gewoonweg niet de keuzevrijheid hebben om te kiezen voor duurdere, meer duurzame opties (Whitmarsh & O'Neill, 2010). Ook kan het zo zijn dat routinematig gedrag leidt tot minder duurzame keuzes omdat men gewend is niet duurzaam gedrag te vertonen.

3.4. Ecologisch duurzaam wonen en leven

De verschuiving van een maatschappij met een dominant materieel-individueel wereldbeeld naar een maatschappij waarin een idealistisch-individueel wereldbeeld in opkomst is heeft tot gevolg dat er steeds meer behoefte is aan (duurzaam) bewustzijn, kleinschaligheid en een lokale focus. Dit is terug te zien in de opkomst van verschillende groene initiatieven en alternatieve (sociale) leefvormen.

Leefbaarheid en duurzaam wonen

Ook al wordt soms de indruk gewekt dat duurzaam wonen en leven voornamelijk het gevolg is van individuele keuzes, hierbij blijkt ook de sociale component een grote rol te spelen. Zo stelt Van Dorst in zijn dissertatie: *“Het doel van een duurzame ontwikkeling in een woonomgeving resulteert in een woonomgeving die duurzaam gebouwd, bewoond en gebruikt wordt. De middelen om dit te bereiken zijn dus in ieder geval milieuhygiëne, milieubetrokkenheid, een duurzaam gebouwde omgeving en economische duurzame ontwikkeling”* (2005, p. 40). Deze opvatting van het belang van het sociale én het fysieke aspect van duurzaamheid grijpt terug naar de eerder behandelde indeling van de drie pijlers van duurzaamheid: milieu, maatschappij en economie, of de drie P's. Volgens Van Dorst wordt er door instanties die zich met de woonomgeving bezighouden veelal ingezet op slechts óf de sociale woonomgeving óf de fysieke woonomgeving, terwijl juist de combinatie van het sociale en het fysieke van belang is. In dit onderzoek, waarbinnen de (sociale) context van ecologisch duurzaam wonen centraal staat ligt de focus wél op de combinatie van de sociale en de ecologische pijler van duurzaamheid. Voor de economische pijler is binnen dit onderzoek weinig aandacht omdat dit minder relevant is voor het onderwerp van het onderzoek, maar het belang van deze pijler wordt niet verworpen.

Transition Towns

Eén voorbeeld van groene, duurzame initiatieven met een sterk sociale component zijn de zogenaamde Transition Towns. Binnen dit bottom-up initiatief ligt de focus op het tegengaan van verdere klimaatverandering en op het verkleinen van olieafhankelijkheid. Men tracht dit te bereiken door meer veerkracht op lokaal niveau te bewerkstellingen door middel van vele lokale projecten (Transition Towns, 2014). Het netwerk van burgers in verschillende dorpen en steden over de gehele wereld werkt zo gezamenlijk aan een duurzame transitie, zonder dat dit door overheden of bedrijven wordt opgelegd. Projecten waar aan gewerkt wordt zijn bijvoorbeeld de aanleg van gedeelde buurtmoestuinen in Eindhoven en Deventer omdat lokaal produceren minder belastend is voor het milieu dan voedsel importeren. Daarnaast is er in Deventer een groot project geweest om meer zonnepanelen op daken geplaatst te krijgen en zodoende minder afhankelijk te zijn van grijze stroom. Repaircafé's in verschillende steden zijn ook een onderdeel van de Transition Towns. Binnen dit initiatief zetten mensen zich in om gezamenlijk voorwerpen te repareren zodat er geen nieuwe goederen gekocht hoeven te worden (Repair café, 2014). Ook dit heeft als gevolg dat het milieu niet verder belast wordt.

Ecologische woonwijken en buurten

De laatste decennia zijn naast initiatieven in 'normale' woonwijken ook steeds meer ecologische buurten ontstaan. De eerste ecologische buurt in Nederland is Ecolonia in Alphen a/d Rijn welke in 1989 is ontwikkeld. In 1996 is in Amsterdam een autovrije ecobuurt op het voormalige Gemeentewaterleidingen-terrein ontstaan. Na de bouw van deze buurt volgden door het gehele land soortgelijke initiatieven en inmiddels zijn er meer dan 25 ecologische buurten en wijken in Nederland (Omslag, 2014).

Ondanks het feit dat de uitvoering van deze wijken en buurten verschillend kan zijn hebben ze ook veel overeenkomsten. In al deze buurten staat ecologische duurzaamheid en gemeenschapszin (sociale duurzaamheid) centraal. Vaak hebben de buurten een centraal buurthuis waar allerlei activiteiten en cursussen worden georganiseerd, vrijwel alle buurten hebben een bewonersbestuur en er wordt van

de bewoners een actieve houding verwacht om gezamenlijk de buurt te onderhouden. Daarnaast zijn de woningen veelal gebouwd van duurzame(re) en natuurlijke materialen en zijn systemen geïnstalleerd waarmee regenwater wordt opgevangen waar de toiletten mee doorgespoeld worden. Ook is er vaak veel ruimte voor de natuur en wordt er met respect omgegaan met de natuurlijke ecologische habitat van vogels en planten (Groene dak, 2014; Kersentuin, 2014; Omslag, 2014). In het volgende hoofdstuk wordt behandeld in welke ecologische buurten dit onderzoek is uitgevoerd.

3.5.Conclusie

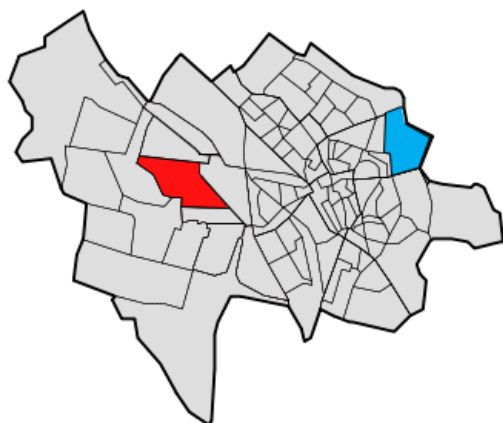
De vraag die aan het begin van het hoofdstuk is gesteld is: *Welke benaderingen kunnen ecologisch duurzaam attitudes en gedrag verklaren en welke initiatieven geven hier vorm aan?*

Uit verkenning van de literatuur is gebleken dat de aarde als gevolg van technologische en industriële ontwikkeling steeds meer wordt uitgeput. Ook de sterke bevolkingsgroei draagt hier aan bij. De mens is zich hiervan steeds bewuster geworden en verschillend (internationaal) beleid is opgesteld om verdere uitputting van de aarde aan banden te leggen. Binnen de maatschappij vindt langzaam een verschuiving plaats naar een idealistisch-individueel wereldbeeld met een lokale focus (Stern, 2000). Ook het individu heeft steeds vaker een bewust, duurzame attitude en vertoont duurzaam gedrag. Onder andere de intenties, de houding en de subjectieve norm spelen volgens Ajzen een rol bij de totstandkoming hiervan. Stern wijst ook op het belang van de context, de capaciteiten van het individu en routinematige handelingen. Individuen met een hoog inkomen, hoog opleidingsniveau en vrouwen zouden relatief vaak duurzame gedragingen vertonen of zich bezig houden met milieuactivisme. Dit is ook de groep die vaker een ecocentrische, en minder vaak een antropocentrische visie heeft. Mensen met een laag inkomen en laag opleidingsniveau zijn relatief het minst bezig met ecologische duurzaamheid. Mogelijk doordat zij minder mogelijkheden en meer 'beperkingen' hebben. De afgelopen decennia zijn meerdere duurzame buurten en projecten, zoals Transition Towns, ontstaan die aansluiten bij de behoefte van het duurzame individu.

4. Setting buurten en wijken

In het voorgaande hoofdstuk is onder andere beschreven hoe de afgelopen 35 jaar in Nederland verschillende ecologisch duurzame buurten zijn ontwikkeld. In dit onderzoek staan twee ecologisch duurzame buurten centraal; namelijk De Kersentuin en Het Groene Dak. Deze liggen in respectievelijk Parkwijk en Voordorp in de stad Utrecht (figuur 4.1.). Hieronder worden de buurten nader bekeken.

Figuur 4.1.: De stad Utrecht met in blauw: Voordorp, in rood: Parkwijk-Noord.

Bron: Gemeente Utrecht, 2014.

4.1. Het Groene Dak

Het Groene Dak is het eerste milieuvriendelijke woonproject dat in de stad Utrecht tot stand is gekomen. Op eigen initiatief stapte een groep enthousiaste personen in 1989 naar een architectenbureau omdat zij een ecologisch bouwproject in Utrecht wilden opstarten. Kort hierop werden door middel van verschillende bijeenkomsten meer leden voor het project (en voor de stichting) geworven en voerde de gemeente Utrecht een haalbaarheidsonderzoek uit. Men kreeg groen licht en er werd een terrein in de wijk Voordorp aangewezen om de buurt te realiseren. In de vier hierop volgende jaren zijn ongeveer 100 leden verdeeld over verschillende werkgroepen aan het werk geweest om een zo ecologisch duurzaam mogelijke buurt te ontwerpen en te realiseren. Centraal in het ontwerp van de buurt stond steeds het ecologisch duurzame materiaalgebruik en het gebruik van verschillende duurzame technieken. Zo werden de huizen in Het Groene Dak gebouwd met dubbel glas en grote ramen aan de zuidkant om zoveel mogelijk warmte binnen te krijgen. Naast gebruik te maken van deze anno 2015 'standaard' technieken werden een aantal experimentele technieken toegepast. Zo kwamen er composttoiletten in een deel van de huizen, zodat deze niet op het riool aangesloten hoefden te worden en het werd het regenwater opgevangen in grote tanks met grind waarin het gezuiverd werd. Dit water werd vervolgens onder andere gebruikt voor de wasmachines zodat hier geen leidingwater voor gebruikt hoefde te worden. Ook andere duurzame keuzes zoals milieuvriendelijke verf, chloorvrij kunststof voor de regenpijpen, waterbesparende douchekoppen, ecologisch verantwoord zacht hout en zonnecollectoren mochten niet in het ontwerp ontbreken (Stichting Het Groene Dak, 2013; Groene Dak, 2014).

In 1993 werden de woningen in Het Groene Dak betrokken. De 66 woningen, waarvan 26 koop- en 40 huurwoningen, variëren in grootte. De kleinste woningen zijn de twee- en driekamerappartementen, de grootste woningen zijn vier- en vijfkamer eengezinswoningen. Binnen de buurt zijn zowel zelfstandige woningen, als vier clusters te vinden. Deze clusters zijn groepswoningen bestaande uit vijf

of zes aparte woningen van twee of drie kamers maar waarbinnen voorzieningen zoals de natte cel en de keuken worden gedeeld (Groene Dak, 2014).

Alle woningen van Het Groene Dak kijken uit op de gemeenschappelijke tuin, met in het midden 'Het Tuinhuis' waar allerlei activiteiten worden georganiseerd (figuur 4.2.). Het Tuinhuis – dat in tegenstelling tot de woningen een groen dak heeft omdat het bedekt is met gras - is letterlijk en figuurlijk het middelpunt van de buurt, zoals onder andere te lezen is het jubileumboek 'Van leem naar steen' dat in 2013 is uitgegeven in het kader van het 20-jarig bestaan van Het Groene Dak:

“En dan bouwen we meteen een huisje voor ons allen waar we in de winter knus bij elkaar kunnen kruipen en 's zomers in de zon. We eten samen een verantwoord hapje, zingen een lied, doen een dansje, drinken een glas. En vergaderen! Daar zijn we goed in! En een leuke cursus shiatsu of salsa!’ Dat was een van onze idealen en dromen in de beginperiode: een ontmoetingsplaats. Maar we wilden meer. We wilden het experiment, ook in de bouw. ‘Alles moet eco zijn: het hout, het dak, de muren en ook de plee. Vergeet de maatschappelijke relevantie niet: als 't af is, nodigen we de hele wereld in ons huisje en laten we zien hoe 't ook kan! Aan de slag, anders komt het er niet van!’ -p. 13.

Hieruit blijkt dat niet alleen het duurzame materiaalgebruik en de energiebesparende maatregelen voor de bewoners belangrijk zijn, maar ook de gezamenlijkheid en de sociale betrokkenheid. Naast ecologische duurzaamheid is er ook sprake van sociale duurzaamheid, zoals verderop in 'Van leem tot steen' te lezen valt:

“We zijn hier komen wonen vanuit het idee van ecologisch bouwen, wonen en samen leven. De één is daar wat meer mee bezig dan de ander. Het is wat meer geworden dan dat alleen. Ook iets meer dan een knus dorpje rond een dorpspomp. Ik vind het bijzonder dat mensen met allemaal verschillende ideeën, manieren van leven en met hun eigenaardigheden, toch samen een gemeenschap vormen, al is er weleens gedonder. Dat er zorg en aandacht is voor elkaar. Het Tuinhuis als ontmoetingsplaats is daar belangrijk in geweest en is dat nog steeds.” – p. 15.

Deze betrokkenheid is ook terug te zien in het feit dat Het Groene Dak een eigen nieuwsbrief “Het groeiend dak” heeft en een winkeltje waarin biologische producten tegen kostprijs worden verkocht (Stichting Het Groene Dak, 2013; Groene Dak, 2014). De bewonersparticipatie en de volhardendheid van de leden hebben er voor gezorgd dat Het Groene Dak een voorbeeldproject is geworden voor ecologisch duurzame buurten in Nederland.

Figuur 4.2.: Binnentuin van Het Groene Dak, +- anno 2010.

Bron: www.heelenalmassagetherapie.nl

4.2. De Kersentuin

De Kersentuin kent veel overeenkomsten met Het Groene Dak; ook deze buurt is ontstaan door eigen initiatief van de bewoners en heeft als kernpunten aandacht voor elkaar en voor het milieu. Toen de gemeente Utrecht burgers uitnodigde om mee te denken over de nieuw te ontwikkelen VINEX-locatie Leidsche Rijn hebben de toekomstige bewoners van De Kersentuin dit direct aangegrepen. De Kersentuin is in dezelfde periode gebouwd als de omringende wijk Parkwijk-Noord. De Kersentuin is later gebouwd dan Het Groene dak: de 94 woningen tellende buurt werd in 2003 opgeleverd (Kersentuin, 2015) en is hiermee tien jaar jonger dan Het Groene Dak. Als gevolg hiervan zijn een aantal bewoners van Het Groene dak betrokken geweest bij de bouw van De Kersentuin en zijn een aantal mensen verhuisd van Het Groene Dak naar De Kersentuin na de oplevering van de nieuwe buurt.

Waar Het Groene dak een stichting heeft, kent De Kersentuin een vereniging. Deze vereniging is het bindmiddel dat zorgt voor de sociale cohesie van de buurt; alle bewoners zijn lid van de vereniging en de bewoners hebben gezamenlijk een woonklimaat gecreëerd waarbinnen veel - door een grote mate van bewonersparticipatie - wordt ontwikkeld en uitgevoerd. Ook in De Kersentuin hebben de (toekomstige) bewoners zelf de materialen voor de bouw bepaald en de aannemer aangesteld (Kersentuin, 2015). Dit gezamenlijk bouwen aan het eigen woonklimaat heeft al vóór de oplevering van de huizen gezorgd voor een sterke mate van sociale cohesie.

Het woningbestand van de buurt bestaat uit 28 huurwoningen en 66 koopwoningen van verschillende grootten. In de buurt is ook een centraal gelegen 'projecthuis' dat wordt gebruikt voor verschillende sociale activiteiten. Onder een van de appartementencomplexen van de buurt is een eigen parkeergarage gevestigd. Door het gebruik van een autodeelsysteem zijn er relatief weinig parkeerplekken nodig en biedt de parkeergarage voldoende ruimte voor de auto's van de bewoners. Doordat er vrijwel geen parkeerplekken op straat nodig zijn is er ruimtelijke winst geboekt en zodoende is er tussen de woningen meer ruimte voor groen ontstaan (figuur 4.3.). Dit groen is in tegenstelling tot de rest van Leidsche Rijn in beheer van de bewoners van de buurt en is bij de aanleg van het groen zowel rekening gehouden met de flora als met de fauna zoals vogels en insecten. Er bewust voor gekozen om in de H-vormige binnentuin, die de verschillende straten met elkaar verbindt, planten te plaatsen die een grote verscheidenheid aan dieren aantrekt. Voor de kinderen zijn er speciaal planten geplaatst zoals verschillende soorten fruit waar van gegeten kan worden (Kersentuin, 2015).

Het gebruik van zonnecellen en restwarmte, de zuidoriëntatie van de woningen, het gebruik van duurzame materialen en de isolatie zorgen voor zeer energie-efficiënte woningen die geprezen zijn door onder andere de gemeente Utrecht en het WNF. Ook zijn de woningen gebouwd volgens het idee van levensloopbestendig wonen waardoor mensen van vrijwel alle leeftijden zich comfortabel kunnen voelen in de buurt (Kersentuin, 2015).

Figuur 4..3: Woningen en binnentuin van De Kersentuin.

Bron: www.nul20.nl

4.3. Voordorp en Parkwijk-Noord

Kwantitatieve gegevens over de sociaaleconomische status van beide duurzame buurten zijn niet bekend omdat de gemeente Utrecht en het CBS geen cijfers op (sub)buurtniveau verzamelen. Hieronder worden, om toch enig inzicht in de setting te geven, cijfers van de woningvoorraad en de sociaaleconomische status van Voordorp en Parkwijk-Noord behandeld.

Woningvoorraad

Tabel 4.1.: Kerncijfers Voordorp en Parkwijk-Noord, 2013

	Voordorp	Parkwijk-Noord
Aantal woningen	1768	1185
Aandeel koopwoningen	66%	56%
Aandeel huurwoningen	34%	44%
Gemiddelde woningwaarde in euro	270.000	267.000
Aantal personenauto's in de wijk	1265	1150
Omgevingsadressendichtheid per km²¹	1458	1877

Bron: CBS, 2014.

Uit bovenstaande tabel is op te maken dat beide wijken qua gemiddelde woningwaarde vergelijkbaar zijn. Voordorp heeft echter meer woningen dan Parkwijk-Noord en is minder stedelijk dan Parkwijk-Noord. Dit laatste kan echter een vertekend beeld geven omdat onder Voordorp ook een stuk van de Voorveldse polder valt waar vrijwel geen huizen staan. Uit bovenstaande data blijkt bovendien dat de inwoners van Voordorp relatief minder auto's hebben dan de bewoners van Parkwijk-Noord. In vergelijking met andere wijken kennen deze wijken echter veel overeenkomsten.

Sociaaleconomische status

De sociaaleconomische status van een wijk zegt veel over de positie van de bewoners op de maatschappelijke ladder. Over de wijken is geen informatie beschikbaar wat betreft het opleidingsniveau van de inwoners, dit is normaal gesproken de meest informatieve indicator (RIVM, 2014). In de onderstaande tabel zijn daarom een aantal andere indicatoren weergegeven die verbonden zijn aan de maatschappelijke positie.

Tabel 4.2.: Kerncijfers Voordorp, Parkwijk-Noord en stad Utrecht, 2013

	Voordorp	Parkwijk-Noord	Stad Utrecht
Aantal inwoners	3220	3365	322.000
Aandeel Westerse allochtonen	11%	11%	11%
Aandeel Niet-Westerse allochtonen	11%	24%	22%
Gemiddeld inkomen per inkomensontvanger in euro²	40.700	38.600	32.600
Aandeel inwoners met een uitkering³	10,8%	8,5%	11,6%

Bron: CBS, 2014, WistUdata, 2014.

Uit tabel 4.2. blijkt dat beide wijken een lager dan stedelijk gemiddeld aandeel inwoners met een uitkering hebben. In de stad Utrecht als geheel hebben inkomensontvangers een gemiddeld inkomen van 32.600 euro per jaar. Zowel Voordorp als Parkwijk-Noord scoren ook op deze indicator boven gemiddeld. Hiermee kan worden gesteld dat de bewoners van beide wijken welvarender zijn dan de gemiddelde inwoner van Utrecht.

Samenvattend kan worden gesteld dat beide wijken veel overeenkomsten kennen; beide hebben een hoger gemiddeld inkomen dan de inwoners van stad Utrecht als geheel en beide wijken hebben een

¹ "De omgevingsadressendichtheid beoogt de mate van concentratie van menselijke activiteiten (zoals wonen, werken, naar school gaan, winkelen, uitgaan etc.) weer te geven. Het CBS gebruikt de omgevingsadressendichtheid om de mate van stedelijkheid van een bepaald gebied te bepalen."-CBS, 2015

² Data van 2012

³ Data van 2011

relatief groot aandeel koopwoningen. In het volgende hoofdstuk word behandeld hoe het onderzoek in de duurzame buurten heeft vorm gekregen.

5. Methoden

5.1. Onderzoeksdoel en vraagstelling

Dit onderzoek kent twee hoofdvragen, namelijk:

1. *Wat zijn de verschillen in de ecologische duurzame attituden en gedrag van bewoners van ecologische buurten en bewoners van niet ecologische wijken?*
2. *Op welke wijze geeft het wonen in een ecologische buurt verder vorm aan deze attituden en gedragingen?*

Om deze vragen te kunnen beantwoorden is gebruik gemaakt van zowel kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksmethoden. Bij de eerste vraag is gebruik gemaakt van enquêtes omdat dit de meest passende manier is om kenmerken van bewoners van verschillende buurten met elkaar te vergelijken. Voor de tweede vraag is gebruik gemaakt van interviews omdat deze methode het meest geschikt is om opvattingen en achterliggende motivaties te achterhalen. Het gebruik van verschillende onderzoeksmethoden leidt daarnaast tot een grotere validiteit van het onderzoek ('t Hart, Boeije & Hox, 2009).

5.2. Dataverzameling

Steekproef

De onderzoekspopulatie van het onderzoek wordt gevormd door huishoudens binnen de ecologische buurten Het Groene dak en De Kersentuin, alsmede huishoudens binnen de niet ecologische wijken Parkwijk-Noord en Voordorp. Bij het verzamelen van data is steeds naar het hoofd van het huishouden gevraagd; dit is een volwassene die van alle gezinsleden de meeste informatie kan geven over keuzes rondom duurzaamheid en de woning.

Enquêtes

Er zijn geen exacte cijfers bekend over de populatie van beide ecobuurten (zie § 4.3.). Om die reden was het niet mogelijk om een aselechte steekproef te nemen voor het enquêteren. Als alternatief is er gekozen voor een quotasteekproef: voorafgaand aan het enquêteren was een doel gesteld om in totaal 120 enquêtes te verzamelen, 30 stuks in elk van de vier wijken en buurten. Voor dit aantal is gekozen omdat 2 x 60 enquêtes een acceptabel aantal is om statistische parametrische toetsen uit te voeren (De Vocht, 2011).

Per huishouden is maximaal één enquête ingevuld omdat enkele vragen in de enquête over het huishouden in het algemeen gaan; bij meerdere enquêtes per huishouden zou er een vertekend beeld ontstaan. Het stratenregister van de gemeente Utrecht bevat gegevens over welke straten binnen de grenzen van Parkwijk-Noord en Voordorp vallen. Welke straten de ecobuurten omvatten is gevonden op de websites van beide buurten. Om een zo correct mogelijke afspiegeling van de verschillende wijken te krijgen is in alle straten binnen de geselecteerde wijken geënquêteerd. Er is er zo veel mogelijk 's avonds en in het weekend geënquêteerd. Op deze tijdstippen zijn relatief veel mensen met een baan thuis. Als overdag zou worden geënquêteerd zouden er relatief meer vrouwen dan mannen thuis zijn omdat vrouwen gemiddeld minder werken.

Uiteindelijk zijn er 120 enquêtes verzameld; 31 in zowel Voordorp als Parkwijk, 30 in Het Groene Dak en 28 in De Kersentuin. Tijdens de dataverzameling is gebleken dat het responspercentage in de duurzame buurten en niet duurzame wijken vrijwel gelijk was: 52% tegenover 48%. Verder bleek dat, tegen de verwachting in, in het weekend relatief weinig mensen thuis waren;

doordeweeks enquêteren leverde de meeste respons op. Uiteindelijk is er gedurende zeventien dagen in juni en juli 2014 geënuquêteerd.

Interviews

Voor aanvang van de dataverzameling was het doel gesteld om in beide ecologische buurten drie à vier diepte-interviews af te nemen. Dit zou het totaal van de interviews op 6 à 8 brengen en zou voldoende data opleveren om een antwoord op de tweede deelvraag te kunnen formuleren. Om de respondenten te bereiken is in eerste instantie geprobeerd dit te regelen tijdens het enquêteren: Mensen die enthousiast waren over het onderzoek werd gevraagd om hun e-mailadres en of zij eventueel zouden willen meewerken aan een interview. Vijf mensen hadden op deze manier toegezegd mee te willen werken. Echter, bij het benaderen van deze personen per e-mail kwam in alle gevallen geen respons. Hierop is besloten om via het Intranet van De Kersentuin en de mailinglist van Het Groene Dak mensen te benaderen, én zijn persoonlijke contacten ingezet om mensen te bereiken. Zelfs met behulp van deze methoden heeft het meerdere weken geduurd om mensen bereid te vinden om mee te werken. Uiteindelijk zijn in beide duurzame buurten drie respondenten geworven, twee respondenten zijn man, vier zijn vrouw. De interviews zijn grotendeels afgenomen bij de respondenten thuis. Twee interviews zijn afgenomen in een openbare gelegenheid, dit is het gevolg van de voorkeur van de respondent. De interviews zijn afgenomen in juli en december 2014 en in januari 2015.

5.3. Inhoud enquêtes

De eerste methode die in het onderzoek is gebruikt zijn zelf in te vullen enquêtes die deur-aan-deur zijn afgenomen. De enquêtes zijn in de twee ecologische duurzame buurten -Het Groene Dak en De Kersentuin- en hun omringende wijken -Voordorp en Parkwijk-Noord- afgenomen (n=120). Het doel van deze enquêtes is het vormen van een breed, algemeen beeld over de manier waarop attitudes en gedragingen betreffende ecologische duurzaamheid van bewoners van de ecologische buurten verschillen van die van bewoners van de niet ecologische wijken. Enquêtes zijn een geschikte methode om grote hoeveelheden generaliseerbare data te verzamelen en deze tussen verschillende groepen te kunnen vergelijken ('t Hart et al., 2009).

Er zijn negen hypothesen opgesteld die gezamenlijk een antwoord geven op de eerste hoofdvraag. Hierbij is ervan uitgegaan dat de buurt/wijk de onafhankelijke variabele is, en de verschillende variabelen die te maken hebben met duurzaamheid de afhankelijke variabelen zijn.

Bewoners van ecologische buurten:

1. hebben een meer *ecocentrische visie* op de wereld dan bewoners van niet ecologische wijken
2. hebben een minder *antropocentrische visie* op de wereld dan bewoners van niet ecologische wijken
3. vinden de waarde 'zorgen voor de natuur' belangrijker dan bewoners van niet ecologische wijken
4. vinden de waarde 'financiële rijkdom' minder belangrijk dan bewoners van niet ecologische wijken
5. hebben per persoon een *kleiner woonoppervlak* dan bewoners van niet ecologische wijken
6. gaan *bewuster met energie om* dan bewoners van niet ecologische wijken
7. maken minder *gebruik van vervuilende vervoersmiddelen* dan bewoners van niet ecologische wijken
8. maken meer bewust *duurzame keuzes rondom eten* dan bewoners van niet ecologische wijken
9. zijn vaker bewust bezig met het *reduceren van afval* dan bewoners van niet ecologische wijken

De enquête (bijlage 1) is opgesteld naar aanleiding van deze hypothesen. In §5.5. worden de verschillende concepten geoperationaliseerd.

5.4. Inhoud interviews

De tweede deelvraag van het onderzoek richt zich op de context en de betekenis van het wonen in ecologische buurten, en op welke manier dit vorm geeft aan de attitudes en gedragingen van de bewoners. Volgens 't Hart (2009) kan er met kwantitatief onderzoek geen beweegredenen achterhaald worden. Met kwantitatief onderzoek kan alleen worden onderzocht óf iets zo is, niet waarom. Daarom is er voor gekozen om bij de bewoners van de ecologische buurten naast enquêtes ook diepte-interviews af te nemen.

De interviews zijn afgenomen in een semigestructureerde vorm. Dit betekent dat er gebruik is gemaakt van een topiclijst (bijlage 2) om zeker te stellen dat alle relevante vragen van het onderzoek gesteld zijn. Daarnaast biedt deze vorm van interviewen ook voldoende ruimte voor de respondent om eigen inbreng te hebben wat aanvullende informatie kan opleveren ('t Hart et al., 2009).

Enkele verwachtingen zijn geformuleerd die voortkomen uit de literatuurstudie: Zo zou het kunnen dat het wonen in een ecologisch duurzame buurt (mede) vorm geeft aan het de duurzame attitudes en gedragingen van de bewoners. Ook is het mogelijk dat men elkaar in deze buurten op duurzaam vlak bij de les houdt en dat sociale activiteiten dit verder versterken.

5.5. Operationalisering, databewerking en toetsing

De verschillende constructen en begrippen uit de hoofdvragen, hypothesen en verwachtingen zijn geoperationaliseerd om deze meetbaar te maken. De enquête is te vinden in bijlage 1. Verschillende enquêtevragen zijn na het invoeren in SPSS bewerkt om hier toetsingen over uit te voeren. Hieronder volgt een toelichting op de verschillende constructen, begrippen en de bewerking van de data in SPSS.

Demografische gegevens enquêtes

In de enquête zijn een zevental items opgenomen over demografisch gegevens, namelijk vraag 47 t/m 53. Een aantal begrippen hiervan vragen om een toelichting:

- *Bruto inkomen per maand*: Vraag 53 van de enquête. De acht antwoordmogelijkheden zijn teruggebracht naar vier klassen: Twee opeenvolgende klassen zijn steeds samengevoegd zodat er vier zijn overgebleven.
- *Opleidingsniveau*: Vraag 51 van de enquête. De zeven antwoordmogelijkheden zijn teruggebracht naar drie categorieën, namelijk; laag, midden en hoog. Hierbij is de indeling van het CBS aangehouden: Laag = basisschool/VMBO of gelijkwaardig, midden = HAVO/VWO/MBO, hoog = bachelor/master/doctoraal.
- *Werkveld*: Vraag 52 van de enquête. De acht antwoordmogelijkheden, zijn teruggebracht naar 6 categorieën. De categorie 'overig' omvat nu antwoordmogelijkheid 'Verkeer/vervoer' uit de enquête, alsmede de antwoorden die zijn ingevuld bij de optie 'overig'.
- *Arbeidssituatie*: Vraag 48 van de enquête. De vijf antwoordmogelijkheden zijn teruggebracht naar drie categorieën, namelijk; fulltime werkend, parttime werkend en werkloos. Deze laatste categorie omvat de antwoordmogelijkheden 'bewust geen baan', 'onvrijwillig werkloos', 'gepensioneerd' en 'student'.

Constructen

Overige begrippen en constructen maken deel uit van de hypothesen en verwachtingen:

- *Ecologisch duurzame attitudes*: Vraag 1 t/m 16 in de enquête gaan over dit onderwerp. Deze attitudes worden gemeten aan de hand van de ecocentrische/antropocentrische schaal van Thompson & Barton (1994). Deze schaal geeft inzicht in hoeverre men de natuur en/of de mens centraal stelt in zijn of haar denken. Elk item heeft vijf antwoordmogelijkheden, die lopen van zeer oneens tot zeer eens. Deze hebben waarden tussen 1 en 5 toegekend gekregen en vragen in dezelfde richting zijn gezet. 5 is hierbij de meest duurzame optie, 1 de minst

duurzame (Likertschaal). De vragen 1, 3, 6, 8, 10, 13, 15 en 16 vormen samen de ecocentrische schaal, de vragen 2, 4, 5, 7, 9, 11, 12 en 14 vormen de antropocentrische schaal. Voorafgaand aan de t-toets waarmee hypothese 1 en 2 getoetst worden, is Cronbach's alpha berekend om te onderzoeken of de verschillende items voldoende samenhang (betrouwbaarheid) hebben om statistisch mee te mogen toetsen. Voor het construct 'ecocentrisme' geldt $\alpha = 0,833$; er is een grote interne consistentie van de verschillende items. Voor het construct 'antropocentrisme' geldt; $\alpha = 0,639$ na verwijdering van één van de items (enquêtevraag 7). Dit is een matige, maar voldoende samenhang.

Om tot de een score 'ecocentrisme' te komen zijn de scores op de acht vragen over ecocentrisme opgeteld en gedeeld door acht. Om tot de score 'antropocentrisme' te komen zijn de scores van de zeven overgebleven items opgeteld en gedeeld door zeven. Deze getallen zijn getoetst door middel van een t-toets op het gemiddelde van beide populaties (duurzame buurten en niet duurzame wijken).

- *Ecologisch duurzaam gedrag*: Vraag 29 t/m 46 in de enquête gaan over dit onderwerp. Het gedrag wordt gemeten aan de hand van verschillende kenmerken die gebaseerd zijn op de 'ecologische voetafdruk'-test van het WWF. Deze test meet hoe veel grondstoffen een bepaalde levensstijl vereist, en hoeveel afval deze produceert. In de test van het WWF wordt vervolgens gemeten hoe veel hectare één individu nodig heeft om zijn/haar levensstijl te kunnen behouden. Dit geeft vervolgens inzicht in hoe ecologisch duurzaam iemand leeft (Tyler Miller & Spoolman, 2009; WWF, 2014). Hypothesen 6 t/m 9 gaan over dit onderwerp. Deze vier hypothesen zijn allen getoetst door middel van een t-toets op de populatiegemiddelden van de duurzame buurten en de niet duurzame wijken. In principe geldt dat elke enquêtevraag vijf antwoordmogelijkheden heeft die de waarden 1 t/m 5 toegekend hebben gekregen, waarbij 5 de meest duurzame optie is en 1 de minst duurzame. De vragen die hiervan afwijken worden hieronder genoemd. Voordat de t-toets is uitgevoerd op de gemiddelde waarde van de twee populaties (duurzame buurten en niet duurzame wijken) zijn de scores per onderdeel bij elkaar opgeteld en gedeeld door het aantal vragen dat het onderwerp omvat.

-*Bewust omgaan met energie*: Het gebruik van groene energiebronnen zoals wind- en zonne-energie en het bewust zo min mogelijk gebruik maken van energie (Tyler Miller & Spoolman, 2009). Dit wordt gemeten door de vragen 31 t/m 33 van de enquête. Bij vraag 31 zijn de waarden 5, 3 en 1 toegekend op de eerste drie antwoordmogelijkheden. Indien de respondent het antwoord niet wist is deze vraag uitgesloten in de analyse.

-*Vervuilende vervoersmiddelen*: Het gebruik van de auto, motor of het vliegtuig als vervoersmiddel is vervuilend voor het milieu en tast de voorraad fossiele brandstoffen aan omdat deze vervoersmiddelen veelal geen gebruik maken van groene energie (Tyler Miller & Spoolman, 2009). In de enquête gaan de vragen 34 t/m 38 over dit onderwerp. Bij vraag 34 heeft de eerste antwoordmogelijkheid de waarde 5 toegekend gekregen, en de overige drie antwoordmogelijkheden de waarden 1 t/m 3. Bij vraag 37 hebben de opties respectievelijk de waarden 1, 3 en 5 gekregen, waarbij geldt hoe hoger de waarde, hoe minder milieubelastend. Vraag 35 is niet gebruikt bij de totaalscore omdat geen gebruik maken van GreenWheels kan betekenen dat iemand een eigen auto heeft of helemaal geen auto rijdt. Dit is dus niet per definitie een indicatie van duurzaam gedrag.

-*Duurzame keuzes rondom eten*: Voedsel dat lokaal is geteeld of uit het seizoen komt is minder belastend voor het milieu dan voedsel dat ver weg is geproduceerd. Vlees is erg belastend voor de aarde omdat de productie om veel grondstoffen vraagt (Tyler Miller & Spoolman, 2009). Over dit onderwerp gaan vraag 39 t/m 42 in de enquête.

-*Afval reductie*: Het scheiden van afval (met als doel recycling) heeft net als consumeren tot gevolg dat er minder afval wordt geproduceerd (Tyler Miller & Spoolman, 2009). Vraag 43 t/m 46 omvatten dit onderwerp. De eerste drie antwoordmogelijkheden van vraag 43 hebben de waarden 1 t/m 3 toegekend gekregen, antwoordmogelijkheid vier heeft de waarde 5 gekregen.

-*Woonoppervlak per persoon*: Vraag 29 en 30 in de enquête gaan over dit onderwerp. De antwoordmogelijkheden bij vraag 29 hebben de waarden 1-4 gekregen, overeenkomend met het aantal mensen die in de woning wonen, waarbij 4 staat voor 4 of meer bewoners. De antwoordmogelijkheden bij vraag 30 hebben de waarden 1-5 gekregen waarbij geldt hoe hoger de score, hoe kleiner het oppervlak van de woning. Door middel van correlatie zijn van beide populaties de samenhang van de antwoorden op beide vragen berekend.

- *Wonen in een ecologische buurt*: onder de *context* wordt het wonen in een ecologische buurt verstaan. De context is namelijk de interpersoonlijke invloed van buitenaf, financiële prikkels, de aanwezigheid van een sociaal- politiek en economisch kader om bepaald gedrag te kunnen vertonen en de fysieke omgeving (Stern, 2000). De woonomgeving zorgt voor interpersoonlijke invloed, de aanwezigheid van een sociaal kader en de fysieke omgeving van individuen.

Niet opgenomen in de hypothesen of verwachtingen, maar een belangrijke indicator van duurzaamheid is de totale duurzaamheidsscore:

- *Duurzaamheidsscore*: De optelsom van zestien enquête-items; de score van het construct 'ecocentrisme' en de optelsom van de totaalscores op de constructen 'bewust omgaan met energie', 'vervuilende vervoersmiddelen', 'duurzame voedselkeuzes' en 'afvalreductie' (zie hierboven voor enquêtevraagnummers). De duurzaamheidsscore omvat daarmee vrijwel dezelfde factoren als de ecologische voetafdruk (WWF, 2014). De totale score op alle items is gedeeld door zestien waardoor de duurzaamheidsscore uitgedrukt is op een schaal van 1-5 waarbij 5 de meest duurzame score is. De interne consistentie van de duurzaamheidsscore is berekend; er blijkt een grote interne consistentie te zijn; $\alpha = 0.831$. Ook hier zijn vervolgens beide populatiegemiddelden gebruikt om een t-toets op uit te voeren. Naast deze toets is ook gebruik gemaakt van stapsgewijze multiple regressie. Hiermee is onderzocht welke demografische factoren invloed de duurzaamheidsscore beïnvloeden.

Kwalitatieve data

Vanwege de grote hoeveelheid tekst is bij de kwalitatieve data gebruik gemaakt van Nvivo om de data te analyseren. Bij de interviews is gebruikt gemaakt van een audiorecorder zodat na het afnemen van de diepte-interviews deze getranscribeerd en geanonimiseerd konden worden. Er zijn fictieve namen zijn gebruikt in de getranscribeerde tekst. In totaal is er bijna vijf uur geluidsmateriaal verkregen wat heeft geresulteerd in 46 pagina's tekst. In Nvivo is de getranscribeerde tekst ingedeeld in open 'codes' die aansluiten bij de onderdelen van de topiclijst. Hierna is er axiaal gecodeerd: categorieën die bij hetzelfde fenomeen/topic horen zijn gegroepeerd en met elkaar vergeleken. In de laatste fase is er selectief gecodeerd: er is gezocht naar voorwaarden of gevolgen van bepaald gedrag. Ook is in deze fase gezocht naar opvattingen die een uitzondering vormen op de tijdens het axiaal coderen gevonden patronen ('t Hart et al., 2009). Op deze manier is het mogelijk gemaakt een antwoord te formuleren op de tweede hoofdvraag. De codeboom is in bijlage 3 te vinden.

5.6. Betrouwbaarheid en validiteit

Betrouwbaarheid van het onderzoek is de afwezigheid van toevallige fouten. Onderzoek is valide als waarneming de waarheid dekt ('t Hart et al., 2009). Om het onderzoek zo betrouwbaar en valide mogelijk te maken zijn er verschillende maatregelen genomen: Een voldoende grote N van de enquêtes maakt toetsing 'sterk' en triangulatie van de onderzoeksmethoden komt de validiteit ten goede. De itemanalyse voorafgaand aan de statistische toetsing is een controlemiddel voor de betrouwbaarheid. De anonimiteit van de interviews voorkomt het geven van sociaal wenselijke antwoorden en heeft daardoor een positief effect op validiteit. Tijdens het onderzoek zijn aantekeningen gemaakt en alle verwerkte en onverwerkte data zijn zorgvuldig opgeslagen. Dit maakt het onderzoek herhaalbaar en controleerbaar wat de betrouwbaarheid verder vergroot.

6. Resultaten enquêtes

Hieronder worden de resultaten van de kwantitatieve data behandeld. Eerst worden de gevonden statistische data van de wijken en buurten behandeld, waarna de hypothesen getoetst worden. In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op de resultaten van de interviews.

6.1. Demografische gegevens

In totaal zijn 120 enquêtes verzameld, verdeeld over de twee duurzame buurten en de twee niet duurzame wijken (tabel 6.1.).

Tabel 6.1.: Omvang steekproef per wijk en buurt (n=120).

Wijk/buurt		Aantal	Percentage van totaal
Niet eco	Voordorp	31	26%
	Parkwijk-Noord	31	26%
Eco	Groene Dak	30	25%
	Kersentuin	28	23%
Totaal		120	100%

Geslacht

Vrouwen zijn in beide type wijken oververtegenwoordigd. Bij de duurzame buurten is dit nog sterker het geval dan bij de andere wijken. In de duurzame buurt is het aantal vrouwen zelfs twee maal zo groot als het aantal mannen. In de niet duurzame wijken is dit verschil minder groot, zie tabel 6.1.

Inkomen en opleiding

Als gekeken wordt naar het inkomen van de beide groepen valt op dat in de duurzame buurten een groter deel van de bewoners een inkomen tussen 1500-2500 euro per maand heeft dan in de andere wijken (tabel 6.2.). Voor de klasse met een inkomen tussen 2500-3500 euro blijkt het omgekeerde het geval. De inkomensverschillen zijn niet significant. De verschillen in opleidingsniveau zijn dit echter wel.

Arbeid

Het grootste aandeel van de respondenten is werkzaam in de sector van sociaal werk en welzijn (41% en 42%). In de duurzame buurten is de groep mensen die werkzaam is in het veld van biologie en milieu hierna het grootst. Dit is niet opmerkelijk aangezien voor hen de natuur en het milieu waarschijnlijk een grote rol in hun leven speelt. In de niet duurzame wijken is de een na grootste beroepsgroep die van de economisch/financiële sector. Dit is een opmerkelijk verschil met de duurzame buurten; geen enkele respondent heeft aangegeven in deze sector te werken. Ook het verschil in aandeel van mensen die werkzaam is in de creatieve sector tussen beide populaties is aanzienlijk. Uit chi-kwadraattoetsing blijken de verschillen tussen de buurten en wijken significant te zijn.

Ook wat betreft de arbeidssituatie zijn verschillen zichtbaar: Het blijkt dat in de duurzame buurten meer parttime wordt gewerkt en in de niet duurzame wijken meer fulltime, en ook dit verschil is significant.

Woning

In de duurzame buurten wonen meer mensen alleen in de woning dan in de niet duurzame buurten (29% tegenover 15%) (tabel 6.2.). Gezinnen met minimaal 4 personen worden juist meer gevonden in de niet duurzame wijken. Mogelijk komt dit omdat het hebben van meer dan twee kinderen niet als

duurzaam wordt beschouwd; de bevolking van de aarde groeit dan, wat meer vraagt van de aarde. Het verschil tussen beide de buurten en wijken is echter niet significant.

Tabel 6.2.: Demografische gegevens niet-eco wijken en eco buurten

		Niet eco wijken	Eco buurten	Toetswaarde	P-waarde
Geslacht (n=120)	Man	42% (n=26)	29% (n=17)	2,08 (χ^2)	0,149
	Vrouw	58% (n=36)	71% (n=41)		
Bruto inkomen per maand (n=78)	<1500 euro	29% (n=10)	30% (n=13)	2,08 (χ^2)	0,555
	1500-2500 euro	12% (n=4)	23% (n=10)		
	2500- 3500 euro	44% (n=15)	32% (n=14)		
	>3500 euro	15% (n=5)	16% (n=7)		
Opleidingsniveau (n=120)	Laag	13% (n=8)	2% (n=1)	9,76 (χ^2)	0,008
	Midden	32% (n=20)	19% (n=11)		
	Hoog	56% (n=34)	79% (n=48)		
Werkveld (n=118)	Sociaal/welzijn	42% (n=26)	41% (n=23)	13,84 (χ^2)	0,017
	Biologie/milieu	10% (n=6)	18% (n=10)		
	Techniek/bèta	5% (n=3)	11% (n=6)		
	Economisch/financiëel	15% (n=9)	0% (n=0)		
	Creatief/kunst	3% (n=2)	11% (n=6)		
	Overig	18% (n=11)	18% (n=10)		
Arbeidssituatie (n=119)	Fulltime werkend	41% (n=25)	21% (n=12)	7,33 (χ^2)	0,025
	Parttime werkend	33% (n=20)	55% (n=32)		
	Werkloos	26% (n=16)	24% (n=14)		
Aantal mensen in woning (n=120)	1	15% (n=9)	29% (n=13)	6,05 (χ^2)	0,109
	2	29% (n=18)	26% (n=15)		
	3	18% (n=11)	22% (n=13)		
	4 of meer	39% (n=24)	22% (n=13)		

6.2. Toetsing hypothesen

In §5.5. is toegelicht hoe de verschillende constructen tot stand zijn gekomen. Onderstaande tabel laat de toetsing van de hypothesen zien. Voor de acht hypothesen die door middel van een t-toets zijn getoetst, geldt dat zij allen een p-waarde $\leq 0,001$ hebben (tabel 6.4.). Dit betekent dat de populatiegemiddelden van de wijken en buurten significant van elkaar verschillen waarbij in de duurzame buurten steeds de meest duurzame keuzes worden gemaakt. Uit hypothese 1 en 2 blijkt dat in duurzame buurten hoger gescoord wordt op ecocentrisme en lager op antropocentrisme. De natuur wordt hier dus meer centraal gesteld en de mens minder. Dit blijkt ook uit het feit dat in deze buurten de waarde 'zorgen voor de natuur' als belangrijker wordt beoordeeld. Voor de waarde 'financiële rijkdom' geldt het tegenovergestelde: dit wordt in niet duurzame wijken juist meer belangrijk gevonden (hypothese 3 en 4).

Het feit dat de natuur meer centraal wordt gesteld in de duurzame buurten blijkt ook uit de toetsing van hypothese 6 t/m 9: In de duurzame buurten gaat men bewuster met energie om, wordt minder gebruik gemaakt van vervuilende vervoersmiddelen, maakt men bewustere voedselkeuzes en wordt meer gedaan aan afvalreductie.

Hypothese 5 kijkt af qua toetsing af van de rest; hier is correlatie gebruikt in plaats van een t-toets om een verband aan te tonen tussen de oppervlakte van de woning en het aantal mensen dat in de woning woont. In de duurzame buurten blijkt met een correlatiecoëfficiënt van -0,731 het verband sterker te zijn dan in niet duurzame wijken (-0,481) (tabel 6.4.). Het verband tussen het aantal mensen per woning en de oppervlakte van de woning is binnen beide populaties negatief. Een negatief verband betekent dat in beide populaties het woonoppervlak per persoon kleiner is naar mate meer mensen

in de woning wonen. In de duurzame buurten is dit verband echter een stuk sterker dan in de niet duurzame wijken. Daaruit kan geconcludeerd worden dat als een gezin een grotere omvang heeft, mensen in de duurzame buurten verder 'inkrimpen' dan in de niet duurzame wijken. De bewoners van de ecobuurten hebben dus gemiddeld een kleiner woonoppervlak. Ook deze hypothese is daarmee bevestigd.

6.3. Duurzaamheidsscore

De totale duurzaamheidsscore laat een significant verschil tussen de twee populaties zien; de bewoners van de ecobuurten hebben gemiddeld een beduidend hogere duurzaamheidsscore (tabel 6.4.). Dit betekent dat men gemiddeld duurzamer leeft in de ecobuurten dan in de niet duurzame wijken. Uit stapsgewijze multiple regressie analyse blijkt dat drie demografische kenmerken positieve invloed hebben op de duurzaamheidsscore (tabel 6.3.). Namelijk inkomen, dat 15% van de variantie van de duurzaamheidsscore bepaalt, het opleidingsniveau voegt hier nog eens 8% aan toe en het geslacht nog eens 5%. Gezamenlijk wordt door deze drie variabelen 27% variantie verklaard. Arbeidssituatie, het werkveld en het feit of men alleenstaand is blijken geen invloed te hebben op de score.

Tabel 6.3. Significantie variabelen stapsgewijze regressie op duurzaamheidsscore

Variabele	R ²	T-waarde	P-waarde
Bruto inkomen, stap 1	14%	-4,137	0,000
Opleidingsniveau, stap 2	22%	3,288	0,001
Geslacht, stap 3	27%	2,607	0,010

Tabel 6.4. Toetsing hypothesen en totale duurzaamheidsscore

Hypothesen en duurzaamheidsscore	Gem. niet ecologische wijken	Gem. ecologische buurten	T-waarde	P-waarde
1. Bewoners van ecologische buurten hebben een meer ecocentrische visie op de wereld dan bewoners van niet ecologische wijken	4,0 (n=62)	4,4 (n=57)	-3,9 (t-toets)	0,000
2. Bewoners van ecologische buurten hebben een <u>minder</u> antropocentrische visie op de wereld dan bewoners van niet ecologische wijken	3,2 (n=61)	2,9 (n=58)	3,6 (t-toets)	0,000
3. Bewoners van ecologische buurten vinden de waarde 'zorgen voor de natuur' belangrijker dan bewoners van niet ecologische wijken	4,1 (n=62)	4,5 (n=58)	-3,5 (t-toets)	0,001
4. Bewoners van ecologische buurten vinden de waarde 'financiële rijkdom' <u>minder</u> belangrijk dan bewoners van niet ecologische wijken	3,2 (n=62)	2,7 (n=58)	3,4 (t-toets)	0,001
5. Bewoners van ecologische buurten hebben per persoon een kleiner woonoppervlak dan bewoners van niet ecologische wijken	-	-	Niet ecologisch: -0,481 ⁴ (n=61) ecologisch: -0,731 ⁵ (n=56)	0,000 0,000
6. Bewoners van ecologische buurten gaan bewuster om met energie dan bewoners van niet ecologische wijken	4,1 (n=56)	3,6 (n=51)	-4,1 (t-toets)	0,000
7. Bewoners van ecologische buurten maken minder gebruik van vervuilende vervoersmiddelen dan bewoners van niet ecologische wijken	3,5 (n=60)	4,2 (n=58)	-5,1 (t-toets)	0,000
8. Bewoners van ecologische buurten maken meer bewust duurzame keuzes rondom eten dan bewoners van niet ecologische wijken	3,3 (n=62)	4,0 (n=58)	-7,1 (t-toets)	0,000
9. Bewoners van ecologische buurten zijn vaker bewust bezig met het reduceren van afval dan bewoners van niet ecologische wijken	3,5 (n=61)	4,2 (n=58)	-5,7 (t-toets)	0,000
Totale duurzaamheidsscore	3,5 (n=59)	4,1 (n=56)	-7,5 (t-toets)	0,000

Legenda: 1= minst duurzame score, 5= meest duurzame score.

⁴ Correlatiecoëfficiënt

⁵ Correlatiecoëfficiënt

7. Resultaten interviews: Wonen in een duurzame buurt

De uitkomst van de interviews wordt in dit hoofdstuk behandeld. Eerst worden zaken rondom de keuze voor het wonen in een ecologisch duurzame buurt besproken, alsmede de positieve en negatieve ervaringen. Daarna volgt een paragraaf over op welke wijze attitudes en gedragingen van de bewoners elkaar beïnvloeden. Vervolgens worden de sociale cohesie en de besturen binnen de buurten behandeld. Het hoofdstuk sluit af met een samenvatting.

7.1. Verschillende aspecten van wonen in een duurzame buurt

Reden voor woningkeuze

De motivatie om in een ecologische buurt te gaan wonen is niet voor alle bewoners hetzelfde. Drie van de zes geïnterviewden geven aan dat het ecologische aspect de belangrijkste drijfveer was om in een duurzame buurt te gaan wonen. Een respondent die vanaf het eerste uur betrokken was bij het ontwerp van Het Groene dak vertelt:

“Het ging om het ecologische aspect, en dan kijken hoe ver je daar in kon gaan. En wat natuurlijk ook wel leuk is, dat je je eigen woning – min of meer - kon ontwerpen.”-R4

De andere helft van de geïnterviewden geeft aan dat het ecologische aspect belangrijk is, maar dat het sociale aspect en het feit dat men vrij makkelijk een woning kon krijgen ook belangrijke motivaties waren:

“Ik ging scheiden en ik zocht een woning. En een vriendin van mij woonde al in het Groene Dak en toen kwam ik hier een keer kijken toen vond ik het een ontzettende mooie binnentuin! Ik weet nog wel dat er ook kipjes rondscharrelden. Ik had er een soort van heel idyllisch plaatje bij en op dat moment kwam er ook heel toevallig hier in dit cluster⁶ een woning vrij, en toen heb ik daar op gehospiteerd. En toen was ik heel erg leuk, denk ik, haha, want toen hebben ze me gekozen!” -R3

“Ik zat hier al in de wijk, dus ik was (na mijn scheiding) erg op zoek hier in de wijk om er voor te zorgen dat de jongens gewoon naar hun school konden blijven gaan. Ja, ook om er voor te zorgen dat de veranderingen niet heel erg groot waren. De oudste speelde hier toen al veel, dat was ook iets waardoor ik dacht: ja dat is wel een goede plek. En ik was al, toen hier het project gestart werd, er ook al in geïnteresseerd. Dus het was eigenlijk de kans om als aspirant-lid, als geïnteresseerde, maar ook voor de kinderen, om hier een plek te vinden. Nou ik ben heel blij dat het gelukt is.” -R5

Als gevraagd wordt of men in kan schatten waarop de keuze van de medebewoners gebaseerd is om in deze buurten te gaan wonen komt daar ook een gemengd antwoord uit:

“Ik denk dat het fanatieke groepje, de opstarters van de buurt heel erg vanuit de ecologisch duurzame gedachte begonnen zijn, dat is zeg maar 1/3e van de bewoners denk ik. En 1/3 van de bewoners zal de combinatie van sociaal en de fijne omgeving.. voor kinderen is het natuurlijk een hele fijne omgeving: Altijd op straat kunnen spelen en je weet dat er altijd mensen opletten.”-R6

Er lijkt hiermee een verschil te zijn tussen bewoners van het eerste uur, die betrokken zijn geweest bij het ontwerp en de bouw van de buurt en de bewoners die later in de buurt zijn komen wonen.

Positieve punten

Verschillende geluiden zijn ook te horen als gevraagd wordt naar de meest positieve kanten van het wonen in deze buurt. De mooie, groene omgeving in combinatie met de ecologisch duurzame huizen, de sociale netwerken én wonen tussen “gelijkgestemden” worden genoemd als aantrekkelijke aspecten van de buurten:

⁶ Woningen met gedeelde voorzieningen zie §4.2.

“Nou, één groot pluspunt is natuurlijk dat ik ontzettend mooi woon voor weinig. En eh, een héle mooie binnentuin heb, een mooi uitzicht.. een paar toch wel hele fijne contacten in het Groene Dak...”-R3

“Je gaat makkelijker voor een praatje bij iemand langs of vraag je makkelijker iemand binnen, of voor een hulpvraag ga je makkelijker... of: Zullen we samen dit of dat...? Ik ga bijvoorbeeld met een paar mensen straks naar de Parade... met een paar medebewoners.”-R1

“Het is natuurlijk heerlijk om hier zo’n tuin in te kijken en het gevoel te hebben van helemaal buiten te zitten, en de natuur zo dichtbij.. de vogels in de binnentuin. Er waren hier op een gegeven moment vrij zeldzame vogels gesignaleerd en die zaten hier op een gegeven moment dus op mijn pergola.” En: “Het is ook wat alternatiever, en ja, net op een andere manier tegen dingen aankijken dan de meeste mensen doen zeg maar.”-R5

“Dat er met het sociale en duurzame, mensen zich hier thuis voelen omdat ze gelijkgestemden om zich heen hebben, wat gewoon prettig is. Dat je niet alleen iets vindt, maar er ook iets mee doet door dan hier te gaan wonen en je in te zetten... Dat dat toch een stuk makkelijker is in een omgeving waar mensen al een voorzet hebben gegeven of waar je makkelijk mensen vindt waarvan je denkt: ohja, ohja ik doe mee!”-R2

Geen enkele respondent uit een ecologisch duurzame buurt heeft het ‘ontlasten’ van de aarde pur sang als het meest aantrekkelijke genoemd. De ecologische duurzaamheid op zich blijkt dus niet belangrijker te zijn dan de mooie omgeving en het sociale aspect van de buurten. Wel blijkt duidelijk dat men zich graag op positieve manier laat beïnvloeden door medebewoners om zo gezamenlijk te komen tot een duurzamere manier van leven.

Negatieve punten

Naast de aantrekkelijkheid is ook gevraagd naar de negatieve punten aan het wonen in een ecologische buurt. Dat men binnen de buurten verschillende voorzieningen deelt, een gemeenschappelijk binnenterrein heeft en er bepaalde (leef)regels worden opgelegd leidt ook tot ergernissen bij de bewoners. Vooral het feit dat niet iedereen het begrip *ecologische duurzaamheid* hetzelfde invult kan leiden tot onderlinge frustraties. Ook het feit dat er binnen de buurt verschillende gradaties van fanatisme op duurzaam vlak bestaan, zoals de bewoners dit zelf noemen, leidt tot onderlinge wrijving; sommige bewoners krijgen het gevoel dat er te veel regels zijn en dat men zich niet kan gedragen op de manier zoals men dat het liefste zou doen:

“Ik vind dat er veel “regels” zijn. Regels voor de paden; kinderen mochten daar niet meer op fietsen, toen mochten ze daar niet meer voetballen.. en ik hou wel heel erg van een beetje vrijheid. En dat had ik eigenlijk hier juist wel verwacht die vrijheid. Want die kippetjes ook, die moesten ook weg; die maakten ook weer van alles stuk. Ik vond het te veel “dit mag niet.. dat mag niet..”. Terwijl ik eigenlijk had verwacht dat het hier wat vrijer zou zijn.”-R3

“Ja weetje? Dat hadden we in het begin hier met de verf ook.. in het begin toen ik hier kwam wonen ben ik het huis aan het schilderen geweest, het huis was drie jaar oud, en de verf op de voordeur was nog steeds plakkerig en niet helemaal droog! Dus ik ging schuren en dat rulde eraf.. maar hier bij het Groene Dak hielden ze bij hoog en bij laag vast, want dat was dan Aquamarijn natuurverf⁷.. dus dat moest blijven. Terwijl Aquamarijn die verf zelf heeft afgekeurd!” En:

“Op een gegeven moment was er een regel uitgevaardigd dat je geen katten meer mocht nemen. En ik heb dan ook wel zo iets van; joh.. en de katten die hier waren moesten dan allemaal uitsterven, en dan zou er nooit meer een kat op het binnenterrein komen.”-R5

⁷ Merk natuurverf dat minder schadelijk voor het milieu is dan andere verf.

“Ik vind het jammer dat sommige dingen die voor mij vrij basaal zijn, qua duurzaam gedag, dat er dingen zijn die mensen die in zo’n duurzaam, bewust gekozen wijkje, niet doen. Zoals het scheiden van afval.” –R6

Uit bovenstaande citaten blijkt dat verschillende principiële kwesties binnen de buurten met name door de meer gematigde bewoners als negatief worden ervaren.

7.2. Attitudes en gedragingen

Wederzijdse beïnvloeding binnen de buurt

Ondanks het feit dat een aantal respondenten aangeeft dat ze vinden dat er soms teveel regels of bemoeienissen zijn, geven ze wel aan dat ze voordat ze in de buurt zijn gaan wonen minder fanatiek waren. Sinds ze in de duurzame buurt wonen zijn ze bewuster gaan leven:

“Ik was wel ooit eens vegetariër geweest, dus dat was het enige waar ik eigenlijk bewust mee bezig was geweest, haha! Maar ik ben wel hier in contact gekomen met bijvoorbeeld Anne (buurvrouw uit hetzelfde cluster). En ik zag hoe zij met dingen omging, bijvoorbeeld ecologisch wasmiddel, of ecologische spullen. Ik ben wel echt veel meer bewust na gaan denken over (biologisch) eten, daar had ik daarvoor echt helemaal geen aandacht voor. Ik ging gewoon naar Albert Heijn, ik kocht gewoon waar ik zin in had. Nu doe ik dat nog steeds, maar ik denk ook wel echt na van.. ja.. gewoon wat bewuster omgaan met wat je koop en wat je eet.”-R3

“[...] ik ben toch wel eerder overstag gegaan om mijn auto weg te doen en aan deelauto’s mee te doen.” –R6

De bewoners die al radicaler in hun duurzame gedrag en opvattingen waren voordat ze in de buurt woonden zijn dit in dezelfde mate gebleven. De meer fanatieke bewoners kunnen zich voorstellen dat zij met hun ideeën ook anderen beïnvloed hebben. Zo vertellen ze bijvoorbeeld hoe anderen mee zijn gaan doen met initiatieven om een auto te delen, nieuwe zonnepanelen op de daken te plaatsen of samen in de boodschappen te voorzien:

“Wij met z’n vijven (van één cluster) waren daarin ook al het radicale hoekje want wij waren al lang veganistisch en we aten alles biologisch, en dat is nog steeds zo. We hebben in huis een kleine voedsel coöperatie; een klein winkeltje, een paar mensen uit het Groene Dak kopen hier ook steeds meer hun dingen”. –R4

“Maar bijvoorbeeld die gozer die de boodschappen (Eko, lokaal) levert, dat ziet natuurlijk iedereen. Dus daar is wel gesprek over van: Wil jij ook niet klant worden? En we hebben in de bewonersvereniging dan wel eens discussies over elektrische auto’s. Er is er één bewoner en die is van de harde kern, en die vraagt elk jaar om de meterstanden door te geven en die laat dan met grafiekjes zien hoe het er mee staat. Dus dat is impliciet wel een oproep om er wat mee te doen. Of iemand anders die gaat dan onderzoeken of dat we af kunnen koppelen van het warmwaternet.”

De invloed die de bewoners op elkaar hebben werkt ook de andere kant op. Regels die bij de bouw van de buurten zijn opgesteld blijken soms in de loop der jaren toch niet erg praktisch te zijn, of blijken voor sommige bewoners te extreem te zijn. Als vervolgens één bewoner zich niet meer aan de regels houdt volgen er meer. Dit heeft er voor gezorgd in de loop der jaren dat sommige aspecten wat losser zijn geworden en er meer ruimte is ontstaan voor eigen keuzes:

“Ik heb wél gemerkt dat ik ook invloed heb gehad, bijvoorbeeld hier in huis (cluster). Toen ik hier kwam heb ik er voor gezorgd dat er toch een mogelijkheid kwam om vlees te eten. Want dat was echt toen ik hier kwam ‘not done’. We eten af en toe samen, en toen heb ik een beetje dat geïntroduceerd: dan maakte je een vegetarisch gedeelte en een met vlees gedeelte. Maar dan wel biologisch. Dus dat heb ik veranderd. Ik kwam hier wonen, toen werd ook van mij verwacht dat ik biologische verf met bepaalde pigmenten zou gebruiken. Nou, dat is niet mijn verf. Dus ik ben gewoon naar de Gamma gegaan en heb

verf met échte kleur gekocht! Maar dan wel op waterbasis, dus je denkt er wel over na. Maar dan niet in het extreme met allerlei kleurpigmenten waar je dan helemaal niets van ziet, nee, ik wil gewoon écht kleur! Dus ja.. ik heb gemerkt doordat ik het “foute” voorbeeld heb gegeven, of in ieder geval het minder extreme voorbeeld, dat.. ik denk dat eigenlijk meer mensen dat wilden maar niet durfden. En dat toen ik dat heb geïntroduceerd, dat mensen dachten: Oh, maar er gebeurt eigenlijk helemaal niks.. je wordt niet gelijk verstoten of wat dat ook, dat meer mensen dat zijn gaan volgen.” –R3

“Op een gegeven moment dacht ik: jullie kunnen me wat, ik had een hele moeilijke tijd gehad met mijn zoons, ik dacht: mijn zoons vinden het leuk, ik vind het leuk, ik neem twee jonge katjes, klaar [...]en toen heeft een medebewoonster uiteindelijk ook de knoop doorgehakt en heeft zij ook een kat genomen. En dat zijn dus wel dingen dat mensen zo braaf naar die schreeuwers luisteren.. ik had toen echt zo iets van: eerst geen katten, en daarna mogen er ook geen kinderen meer komen?!” –R5

“Ik heb wel dezelfde auto gekocht die iemand anders ook gekocht had, hahaha. Dus dat is.. er gebeurt wel iets. Dus eh, soms juist niet doen wat anderen wel doen. Of, ik had een proefritje gemaakt in de auto van die ander, en toen dacht ik: ja, leuk!” –R2

Uit bovenstaande uitlaten valt op te maken dat er constant een spanningsveld is tussen het collectieve; verschillende regels en normen en waarden die heersen in de buurt en nog specifieker, binnen de clusters, en het individuele; de wensen en de vrijheden van de bewoners in hun eigen huis. De behoeften van het individu of het nucleaire gezin lijken het uiteindelijk vaak te winnen.

Sociale controle

De invloed die men binnen de buurten op elkaar heeft kan leiden tot positieve, maar ook tot negatieve veranderingen in ecologisch duurzaam gedrag. Het gevolg van de verschillende opvattingen over gezamenlijk duurzaam leven geeft sommige bewoners het gevoel dat buurtbewoners hen op sommige vlakken negatief beoordelen:

“Nou, zoals ik dus bij andere mensen zie van; tjonge, je kunt op z’n minst ook dat of dat doen.. zo weet ik dat mensen bij mij.. dat sommigen een beetje dachten van: Heeft die nou een auto nodig?!” –R1

“En tsja, ik heb bijvoorbeeld een hondje en ik voel niet echt dat dat gewaardeerd wordt, dus dat krijg je al vanzelf op een gegeven moment van.. tsja weet je..?” –R3

“Zij zeggen sowieso: drie kinderen is niet duurzaam. Nou er zijn meer mensen die drie kinderen hebben, en zijn hier ook mensen die vier kinderen hebben. Ja, daar kun je van alles van vinden. Maar ik ben denk ik toch meer van: op een gegeven moment moet je leven en laten leven.” –R5

7.3. Sociale cohesie en groepsgevoel

Sociale component

Uit het voorgaande komt al naar voren dat naast het ecologisch duurzame, ook de sociale component voor veel bewoners een belangrijke factor is. Binnen de clusterwoningen van Het Groene Dak wordt nog in sterkere mate samen geleefd dan in de eengezinswoningen of appartementen omdat de voorzieningen gedeeld zijn. Een bewoner van een cluster vertelt:

R4: “In de middenbeuk zit de trap en zitten de kleine slaapkamertjes. Die hadden in eerste instantie allemaal een eigen gemeenschappelijke functie. We hadden niet alleen ons groot geworden huis, maar ook zes gemeenschappelijke kamertjes. Eentje was een bibliotheek, eentje voor de hout- en metaalbewerking en als klushok, enzovoorts. Dus we hebben eigenlijk zes eenheden en een grote gemeenschappelijke ruimte beneden, dat is de muziekrimte. We maakten vroeger heel veel muziek, maar nu niet meer zoveel dus het staat heel vaak leeg eigenlijk. Eigenlijk onze eigen zaal.. haha.”

Interviewer: *“Kenden jullie elkaar al voordat jullie bij de bouw van Het Groene Dak betrokken raakten?”*

R4: *"Ja, wij kenden elkaar al jaren tot velen jaren."*

Interviewer: *"Ja, precies, want anders kan ik me voorstellen dat het toch minder prettig is om zo open te wonen als je elkaar totaal niet kent."*

R4: *"Ja, er gingen dus twee mensen weg, en toen hebben we "wild vreemden" in huis gehaald, haha. Toen is Frank (medebewoner) hier in huis zodanig verhuisd dat die twee nieuwen op één verdieping kwamen. Zodat die twee samen één verdieping hebben en min of meer hun eigen ding kunnen doen. Maar je hebt natuurlijk nog steeds gebruik van de gemeenschappelijke ruimten."*

Als nieuwe bewoner in de buurt is het niet altijd makkelijk om deel te worden van een buurt waarin de anderen elkaar al goed kennen. In het Groene Dak woont nu nog steeds 50% van de eerste bewoners.

"Het heeft me behoorlijk veel moeite gekost om ertussen te komen. En ergens heb ik nog steeds het gevoel, ook al zit ik hier al zo lang, dat omdat je die begintijd niet heb meegemaakt, je er nooit meer helemaal in komt als de mensen vanaf het eerste uur. Die klacht hoor ik ook van nieuwe mensen, nog steeds."-R5

Het ontwerpproces van de buurten en de onderhandelingen met de vele partijen om de buurt vorm te kunnen geven zoals de bewoners voor ogen hadden is een veel gehoord argument voor dit sterke groepsgevoel. Ook de buurtfeesten, het project-/tuinhuis, het internetforum, de buurtkrant en de gezamenlijke tuindagen dragen hieraan bij:

"Elke vijf jaar is er een groot feest natuurlijk, haha. In het begin waren er nog veel meer feesten. En er is een tuinwerkgroep, dus beheer van het gezamenlijk gebied. Er is een krant.. die wij hebben opgezet ooit, destijds. Wij, daarmee bedoel ik echt wij hier in huis."-R6

"[.]omdat we dit hier gezamenlijk hebben opgezet, dan ken je elkaar al heel goed. Dus iedereen kende elkaar en nog steeds kent iedereen elkaar. Dus je bent toch een beetje een dorp in een grotere wijk."-R4

"Ik denk dat wat die groep heeft moeten bevechten om dit project voor elkaar te krijgen, dat heeft ze op een bepaalde manier zo ontzettend gevormd. En dat heb ik niet meegemaakt. Ik heb ook wel eens gezegd: het is maar goed dat ik daar niet bij was, want ik was waarschijnlijk afgehaakt. Het is toch behoorlijk hard gegaan. Hard tegen hard soms en daar ben ik toch niet zo'n type voor. En ja, dat ze dan zoiets hebben van: Wij hebben dit voor elkaar gekregen?! Ik weet het gewoon niet precies, maar ik denk dat het wel gewoon iets met die beginperiode is."-R5

Doordat er een duidelijk groepsgevoel heerst is de onderlinge sfeer wat anders dan in een gemiddelde buurt. Men voelt zich wat meer verantwoordelijk voor elkaar en burenruzies of strubbelingen onder de bewoners worden zoveel mogelijk opgelost:

"We zijn geen modelgebeuren, er is ook best wel eens ruzie. Nou ja, dat hoort er ook gewoon bij denk ik. Maar wat hier wel is denk ik, is dat men hier eerder geneigd is om het met elkaar uit te praten. Kijken of je er uit kunt komen, kijken wat er nou gebeurd is, waarom, en dat soort dingen." -R1

"Ik denk dat het te maken heeft met dat je in veel gevallen toch net even iets verder wilt kijken dan dat je neus lang is. Dat je net even iets verder kijkt dan 'ik sla de deur dicht en dan is het mijn pakkie-an niet meer'."-R6

"[.]er zit natuurlijk toch een basis onder omdat we samen van Dé Kersentuin zijn. Dus dan is er misschien wel een bredere basis om elkaar op dingen aan te spreken. Want bijvoorbeeld, de burens hebben dan ruzie gehad in deze straat, en daar wordt dan wel werk van gemaakt door anderen. Die denken dan van: dat kunnen we niet hebben!"-R2

Het sterke groepsgevoel en de onderlinge betrokkenheid leidt dus ook tot het feit dat de bewoners zichzelf identificeren als een deel van een buurt, die los staat van de omringende wijk. Het wonen in een ecologische buurt wordt daarmee mogelijk een deel van de identiteit van de bewoners.

Deelnemen aan bestuur of commissie

Ondanks deze vormen van sociale cohesie blijkt dit er niet direct toe te leiden dat de bewoners erg enthousiast zijn om deel te nemen aan een bestuur of commissie. Ook het feit dat minder fanatieke bewoners vinden dat er te veel regels zijn, leidt niet tot de behoefte om deel uit te maken van een bestuur. Het gevolg hiervan is onder andere dat het bestuur van Het Groene Dak ook weinig vernieuwend is en dat het bestuur weinig onderneemt om zich te blijven ontwikkelen.

“Ons bestuur: de voorzitter is 70, de penningmeester is bijna 65, de secretaris is ook 65, die stopt er mee en daar kunnen we geen opvolging voor vinden, maar dan denk ik: Je moet gewoon 20-ers en 30-ers, nieuwe mensen in hebben! De penningmeester zit er al z’n hele leven zal ik maar zeggen. De voorzitter die is bij de start van het Groene dak voorzitter geweest, en nu is ie het weer.”-R5

Het feit dat er weinig jonge mensen in het bestuur zitten komt mogelijk doordat zij pas later in de buurten zijn komen wonen en niet de passie voor de buurt hebben die de mensen die vanaf het eerste uur betrokken zijn geweest wel hebben. Toch heerst er onder enkele bewoners van Het Groene Dak juist een gevoel dat er meer geluisterd mag worden naar nieuwe mensen in de buurt omdat het Groene Dak minder vernieuwend en actief is dan in de beginjaren:

“[..]als hier geen bedding is, of als mensen zich niet uitgenodigd voelen om nieuwe dingen te doen, om met hun ideeën naar voren te komen, dan blijft het een beetje navelstaarderij. En dan gaat het z’n gang. Het blijven nadenken, nieuwe ontwikkelingen volgen op allerlei gebied. Dát vind ik duurzaam.”-R5

“En wat ik hier bij het Groene Dak echt vind spelen, en dat heb ik laatst ook uitgesproken in een vergadering, dat is.. er zit weinig frisheid meer in. Te weinig.. ik heb het ook letterlijk gezegd; het is een beetje ingekakt. We hebben mensen langs gehad uit Amsterdam van De Halve Wereld, en we hebben mensen langs gehad van een project bij het Wilhelminapark, Casco, heet dat. Dat was eigenlijk heel erg leuk. Er hebben eigenlijk toch heel weinig contact met andere projecten eigenlijk. Ook met De Kersentuin is weinig contact, met Houten weinig contact. Mensen van ons zijn naar Rhenen aan het gaan waar ook een wijk komt, en ik vind het zo jammer..! Ik vind het echt jammer, en een beetje naar binnen gericht ook.”-R1

Daarnaast wordt er ook verteld dat er weinig wordt gedaan met de ideeën van de nieuwe bewoners: *“Nou er komen nieuwe mensen, en die vinden.. die moet je eigenlijk in een soort warm bed leiden. Die komen enthousiast binnen en daar moet je iets mee doen!!”-R6*

In De Kersentuin blijkt er meer enthousiasme te zijn dan bij Het Groene Dak, ondanks dat ook hier het vullen van de besturen moeilijk blijkt. Er wordt geopperd dat dit kan liggen aan het feit dat de buurten relatief weinig bewoners hebben en daardoor het vullen van meerdere besturen en/of commissies lastig is. Een bewoner vertelt:

“Er zijn dus besturen te vullen, uiteindelijk nog een bestuur en er zijn ook nog allerlei commissies, dus dan moet je mensen bereid vinden om dat te doen qua tijd en dan moeten ze ook nog af en toe streng zijn dus ja.. Dat is wel een punt”.-R2

Een bestuursfunctie houdt dus ook in dat men soms streng moet zijn naar buurtbewoners en burens moet teleurstellen. Dit is een rol die niet iedereen graag op zich neemt.

8. Discussie en conclusie

Dit afsluitende hoofdstuk begint met een antwoord op de hoofdvragen waarbij een terugkoppeling naar de literatuur wordt gemaakt, en deze vormt zodoende de conclusie van het onderzoek. Hierna worden de methodische reflectie en aanbevelingen voor soortgelijk toekomstig onderzoek omtrent duurzame buurten behandeld. Als laatste volgen enkele beleidsmatige aanbevelingen.

8.1. Beantwoording hoofdvragen en conclusie

1. *Wat zijn de verschillen in de ecologische duurzame attitudes en gedrag van bewoners van ecologische buurten en bewoners van niet ecologische wijken?*

We zien dat in de ecobuurten relatief veel vrouwen wonen, de bewoners gemiddeld hoger opgeleid zijn er en relatief veel alleenstaanden wonen. De bewoners van ecobuurten zijn ook relatief vaak werkzaam in de sector van biologie en milieu terwijl zij vrijwel niet werken in de economische of financiële sector. Ook werken ze relatief vaker parttime en minder fulltime.

De negen hypothesen blijken allemaal juist te zijn: Bewoners van Het Groene Dak en De Kersentuin zijn meer ecocentrisch en minder antropocentrisch ingesteld dan bewoners van niet duurzame wijken. Ook hechten bewoners van de duurzame buurten meer waarde aan 'zorgen voor de natuur' en relatief minder aan 'financiële rijkdom' dan bewoners van niet duurzame wijken. Bewoners van duurzame buurten wonen gemiddeld op een kleiner oppervlak, zijn bewuster bezig met het besparen van energie, gebruiken minder vervuilende vervoersmiddelen, maken meer duurzame keuzes rondom voedsel en zijn meer bezig met het reduceren van afval. Deze uitkomsten zijn ook terug te zien in de duurzaamheidsscore; deze toont aan dat de bewoners van de duurzame buurten minder milieubelastend leven dan bewoners van niet duurzame wijken. Inkomen, geslacht en opleidingsniveau zijn de variabelen die een positieve invloed hebben op milieubewust leven.

Deze resultaten komen overeen met de theorieën en data die voortkomen uit de literatuur zoals deze behandeld zijn in hoofdstuk 3. Zo stelden Van Liere & Dunlap (1980) en Gilg et al. (2005) dat hoogopgeleiden, mensen met een hogere sociaaleconomische status en vrouwen vaker milieubewust zijn dan laag opgeleiden, mensen met een lagere sociaaleconomische status en mannen. Aangezien weinig recente literatuur over dit onderwerp bekend is, is het resultaat van dit onderzoek echter niet de spreekwoordelijke 'open deur intrappen'. In enkele decennia kan het dominante postmoderne materialistische-individuele wereldbeeld verder verschuiven naar een idealistisch-individueel wereldbeeld waarbij het lokale en idealisme meer centraal staat dan het materialisme en kapitalisme (Van Egmond, 2011). Het gevolg hiervan zou zijn dat mensen uit lagere sociaaleconomische klassen meer duurzaam en milieubewust gaan leven dan daarvoor en daardoor meer vertegenwoordigd zijn in duurzame buurten. Deze verschuiving heeft, zoals uit het onderzoek blijkt, dus nog niet in die mate doorgezet dat het voor mensen uit de lagere sociaaleconomische klasse even vanzelfsprekend is om in een duurzame buurt te wonen als voor hoogopgeleiden. Het feit mensen met een lagere sociaaleconomische status zijn ondervertegenwoordigd in deze duurzame buurten lijkt niet het gevolg te zijn van beperkingen zoals Whitmarsh en O'Neill (2010) deze noemen of een gebrek aan persoonlijke capaciteiten zoals Stern (2000) als voorwaarde stelt. De duurzame buurten bevatten namelijk naast koopwoningen ook een groot deel sociale huurwoningen (resp. 1/3 en 2/3). Dit maakt wonen in deze buurten in principe voor iedereen toegankelijk.

Twee demografische variabelen die niet zijn meegenomen in dit onderzoek zijn etniciteit en leeftijd. Ook in de literatuur is hier vrijwel niets over bekend. Tijdens het verzamelen van de data in de duurzame buurten viel op dat er binnen de steekproef geen personen vielen die qua uiterlijk van niet-Nederlandse afkomst leken te zijn of Nederlands met een accent spraken. Dit is opmerkelijk aangezien uit data van de gemeente Utrecht blijkt dat in de omringende wijken Voordorp en Parkwijk-Noord, een

aanzienlijk deel inwoners migranten zijn. Als er in de duurzame buurten daadwerkelijk geen migranten wonen is het onbekend waardoor dit veroorzaakt wordt.

Het effect van leeftijd op duurzaam gedrag en duurzame attituden is interessant aangezien met de leeftijd ook het opleidingsniveau toeneemt. Ook het effect van etniciteit op duurzaam gedrag en duurzame attituden is interessant omdat een andere culturele achtergrond kan leiden tot andere mens-natuur opvattingen en daarmee de keuze om wel of geen duurzaam gedrag te vertonen of in een duurzame buurt te gaan wonen.

2. Op welke wijze geeft het wonen in een ecologische buurt verder vorm aan deze attituden en gedragingen?

Binnen beide duurzame buurten blijkt een zeer sterk groepsgevoel en sociale cohesie te zijn: De buurten hebben een eigen bestuur en er worden verschillende gemeenschappelijke activiteiten in de buurthuizen georganiseerd. Ruzies of problemen worden zo veel mogelijk opgelost omdat dit niet wenselijk is in een buurt waarin de bewoners zo nauw met elkaar verbonden zijn. Echter, de opvatting over de mate waarin duurzaam geleefd moet worden binnen de buurten is niet uniform. Dit zorgt voor wrijving onder de bewoners. Het gevolg hiervan is dat verschillende buurtbewoners elkaar wel eens aankijken op hun gedrag of keuzes en dit wordt als onprettig ervaren.

De motieven van de bewoners om in ecologisch duurzame buurten te gaan wonen zijn verschillend. Sommigen stellen de groene leefomgeving voorop, voor anderen is het sociale aspect van de buurten voornamelijk van belang. Er lijkt, voornamelijk in Het Groene Dak, een verschil te zijn tussen de bewoners van het eerste uur en de bewoners die later in de buurt zijn gaan wonen. De eerste groep heeft de buurten opgezet; zij hebben als bottom-up beweging bij de gemeente en de projectontwikkelaar moeten vechten om hun duurzame ideeën tot uitvoering te laten komen. Deze groep bestaat voornamelijk uit idealisten die qua opvattingen het meest overeenkomen met 'sterke duurzaamheid'; de natuur heeft intrinsieke waarde en moet niet worden gezien als een middel om economische groei te bewerkstelligen (Kortenkamp & Moore, 2001; Hartwick, 1977 en Solow, 1974). Deze groep wordt door de nieuwere bewoners ook wel de 'fanatiekelingen' of 'harde kern' genoemd. De groep bewoners die later in de buurten is komen wonen heeft de fase van het bevechten van ideeën niet meegemaakt en deze groep lijkt milder te zijn in hun duurzame gedrag en de bijbehorende attituden. Hun opvattingen neigen meer dan dat van de andere bewoners in de richting 'zwakke duurzaamheid'; de aarde heeft (ook) een rol om de economie en maatschappij te ondersteunen met haar hulpbronnen, al is ook deze groep bewust bezig met duurzaamheid en ecologie. Het initiëren en opzetten van een gehele nieuwe buurt was voor deze groep echter een brug te ver. Wel maken zij graag gebruik van de context die door de 'harde kern' is geschapen; het wonen in een duurzame buurt.

Het verschil in opvattingen over de rol van de aarde; de plek waar men zich begeeft in het continuüm van 'zwakke' naar 'sterke duurzaamheid' leidt ertoe dat verschillende zaken aan de buurt zowel positief als negatief worden ervaren. De mensen van het eerste uur die qua visie meer neigen naar 'sterke duurzaamheid' noemen vooral de duurzame aspecten van de buurt als positief, terwijl degenen die qua visie dichterbij de 'zwakke duurzaamheid' zitten vooral de vele regels die door de harde kern zijn gemaakt en de daaruit voortvloeiende bemoeienissen als negatief ervaren.

Dit sluit aan bij de ABC-theorie van Stern (2000), die stelt dat als de context -hier dus het wonen in een ecobuurt- te sterk sturend is, er een tegenreactie zal plaatsvinden. In de ecobuurten is dit precies wat er gebeurt: Een overvloed aan regels die voortkomen uit de visie van 'sterke duurzaamheid' van de bewoners van het eerste uur geeft wrijving tussen de bewoners. De groep bewoners die er minder strenge visies op nahoudt noemt de buurt af en toe "grauw en grijs", en mist levendigheid en vrolijkheid. Als reactie hierop gaan de meer gematigde bewoners hun eigen gang en maken hun eigen keuzes, al dan niet tegen de buurtregels in. Zodra één bewoner dit doet, volgen er vaak meer die deze keuze in eerste instantie wel wilden, maar niet durfden te maken.

Ook is er binnen de buurten sprake van positieve beïnvloeding wat betreft duurzaam gedrag en attituden: de bewoners brengen elkaar op ideeën en volgen elkaar soms wat betreft bepaalde keuzes. Zo attenderen buurtbewoners elkaar bijvoorbeeld op het inkopen van lokaal, biologisch eten, een schone auto of een kortingsactie op zonnepanelen. Deze positieve beïnvloeding blijkt vooral plaats te vinden als het vrijblijvend is, bijvoorbeeld in de vorm van een e-mail, een bericht op het online buurtforum of een informeel gesprek met buurtbewoners. Dat juist deze vrijblijvendheid invloed heeft op het maken van duurzame keuzes sluit wederom aan bij de theorie van Stern (2000) waarin wordt beschreven dat wanneer de context neutraal is, de persoonlijke attituden de beste voorspeller van gedrag zijn. Als vanzelfsprekend spelen ook de houding en de mogelijkheden van het individu, zoals beschreven door Ajzen is hierbij een rol. Echter, het feit dat hij of zij er voor gekozen heeft om in een ecobuurt te gaan wonen geeft al aan dat die persoon een neutrale tot positieve houding heeft wat betreft duurzaamheid en dat men de mogelijkheden heeft om in deze buurt te gaan wonen.

8.2. Methodische reflectie

Kwantitatieve data

Wat betreft het kwantitatieve gedeelte van het onderzoek geldt dat de gewenste sterke (t-)toetsen op de hypothesen uitgevoerd zijn omdat de steekproef van voldoende omvang is en de betrouwbaarheidsscores van de constructen voldoende zijn. De anonimiteit van de enquêtes voorkomt dat respondenten sociaal wenselijke antwoorden geven en er is geen reden om aan te nemen dat er inconsistenties of fouten in de gevonden data zitten. Er zijn geen tegenstrijdige resultaten gevonden en de resultaten bevestigen de hypothesen. De combinatie van deze factoren maakt de gevonden kwantitatieve data voldoende betrouwbaar en valide ('t Hart, 2009).

Kwalitatieve data

Voor de kwalitatieve data geldt dat de gevonden resultaten een goede impressie vormen van de rol die de context speelt op duurzaam gedrag en attituden. Echter, de zes afgenomen interviews zijn niet voldoende om het saturatie-effect te bereiken ('t Hart, 2009): Een groter aantal respondenten zou mogelijk nog meer inzicht geven in de rol van de context en daarmee de sociale systematiek binnen de buurten.

Om dit effect te bereiken zouden een aantal zaken bij een volgend onderzoek anders aangepakt moeten worden: De manier om aan respondenten voor interviews te komen moet minder vrijblijvend zijn. Bij het afnemen van de enquêtes moet direct een afspraak worden gemaakt voor het afnemen van het interview. Of, indien er niet direct een afspraak kan worden gemaakt zou er om een telefoonnummer in plaats van een emailadres moeten worden gevraagd om op een later tijdstip een afspraak te maken. Op deze manier wordt het voor de respondent minder vrijblijvend om toe te zeggen.

Volgens 't Hart (2009) draagt triangulatie; het gebruik van zowel kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksmethoden, bij aan de betrouwbaarheid van de uitkomsten van onderzoek. Het gebruik van meerdere onderzoeksmethoden, alsmede de (interne)consistentie, de afwezigheid van fouten en de betrouwbaarheidsscores hebben het mogelijk gemaakt dat op de twee hoofdvragen betrouwbare antwoorden zijn geformuleerd. Ondanks dat het saturatie-effect bij de interviews niet heeft plaatsgevonden is er voldoende data verzameld om de twee hoofdvragen te beantwoorden.

Generaliseerbaarheid

Het onderzoek omvat slechts twee duurzame buurten en twee niet duurzame wijken binnen dezelfde gemeente. Daarmee zijn met de resultaten uitspraken te doen over deze twee duurzame buurten en het verschil met de twee niet duurzame wijken. Uitspraken doen over alle duurzame wijken in Nederland, of zelfs daarbuiten is echter niet mogelijk. Resultaten kunnen in een andere gemeente of land anders zijn.

8.3. Aanbevelingen

Toekomstig onderzoek

Dit onderzoek draagt bij aan de vorming van kennis en theorieën over duurzame attitudes en gedrag en de invloed die de context hierop heeft. Echter, omdat dit onderzoek op relatief kleine schaal is uitgevoerd als gevolg van praktische belemmeringen, is het aan te bevelen bij toekomstig onderzoek een groter aantal en meer diverse duurzame buurten mee te nemen in het onderzoek. Zowel wat betreft de locatie, als wat betreft het inwoneraantal van de buurten. Resultaten van een grootschaliger onderzoek kunnen vervolgens in grotere mate generaliseerbaar zijn en minder het karakter van een case study hebben.

Eerder in het hoofdstuk is al genoemd dat het meenemen van leeftijd en etniciteit in toekomstig onderzoek van waarde kan zijn. Een ander, niet demografisch kenmerk dat interessant kan zijn bij het vergelijken van duurzame buurten en niet duurzame wijken is de mate van tevredenheid over de woning en de buurt. Uit de interviews is gebleken dat bij het 25-jarig bestaan van Het Groene Dak nog steeds 50% van de eerste bewoners woonde. Dit is een zeer groot percentage. Inzicht in woongenot en beleving van de woonomgeving kunnen indicatoren zijn voor de mogelijkheden en het toekomstperspectief van toekomstige vergelijkbare initiatieven.

Buurtbestuur

Zoals uit de interviews is gebleken hebben de duurzame buurten moeite met het vinden van nieuwe bestuursleden en neemt de leeftijd binnen de besturen toe. De bestuursleden zitten vaak al gedurende een lange periode op deze positie doordat er geen nieuwe bestuursleden te vinden zijn. Daarnaast zijn er geluiden te horen dat bepaalde regels te streng zijn en er weinig nieuwe ideeën zijn.

In een poging om de wrijving tussen de meer fanatieke harde kern en de minder fanatieke bewoners van de buurten te verminderen zouden nieuwe bestuursleden een belangrijke rol kunnen spelen. Deze bewoners zouden de belangen van de minder fanatieke groep kunnen behartigen en met nieuwe, frisse ideeën kunnen komen. Een gulden middenweg zal ook leiden tot een (nog) sterker groepsgevoel en mogelijk daarmee leiden tot meer woonplezier, omdat de buurt als minder grijs of grauw wordt beschouwd. Los van het feit of een wervingsactie voor nieuwe bestuursleden ook daadwerkelijk iets oplevert, kan een 'denktank' worden opgezet. Alle bewoners, met inbegrip van kinderen en relatief nieuwe bewoners die nu het gevoel hebben niets in te kunnen brengen, kunnen hierbinnen meedenken over het blijven vernieuwen van de buurt. De ontwikkeling rondom duurzame (technologische-) ontwikkelingen staat niet stil waardoor de buurten steeds minder duurzaam worden als geen vernieuwing plaatsvindt.

Gemeentelijk beleid

Op gemeentelijk niveau zijn ook enkele aanbevelingen op zijn plaats:

Zowel Het Groene Dak als De Kersentuin zijn tegelijkertijd ontwikkeld en gebouwd met de omringende wijken. Enkele decennia later blijkt dat de doorstroming binnen de buurten zeer gering is, waaruit kan worden geconcludeerd dat het in deze buurten prettig wonen is. Daarnaast trekken duurzame buurten voornamelijk hoogopgeleiden aan. Een hoogopgeleide bevolking wordt door gemeenten als positief gezien, dus het ontwikkelen van meer duurzame buurten zou voor gemeenten positieve gevolgen kunnen hebben wat betreft de bevolkingssamenstelling. Toch moeten duurzame wijken voor alle sociaaleconomische groepen bereikbaar blijven; duurzaam leven is altijd waardevol voor het milieu, ongeacht opleidingsniveau of inkomen. Het is dus van belang dat duurzame buurten een deel sociale huurwoningen blijven omvatten en niet alleen uit koopwoningen bestaan.

Gemeenten zouden bij de ontwikkeling van nieuwe buurten een kader kunnen scheppen waarbinnen duurzame initiatieven ontwikkeld kunnen worden. Er kunnen, zoals bijvoorbeeld bij De Kersentuin is gebeurd, inspraakrondes plaatsvinden of extra subsidies worden verstrekt voor duurzame maatregelen in nieuw te bouwen buurten. De communicatie naar de burgers toe zou op een zodanige

manier moeten plaatsvinden dat ook de minder hoogopgeleiden “geprikkeld” worden en interesse in deze buurten krijgen. Niet alleen zijn duurzame buurten goed voor het milieu en bieden zij een prettige woonomgeving, ook kunnen zij bijdragen aan het duurzame imago van een gemeente.

Naast het verder ontwikkelen van duurzame buurten kunnen ook kleinere groene initiatieven binnen gemeenten worden gefaciliteerd binnen de gehele gemeente. Voorbeelden hiervan zijn subsidies voor zonnepanelen of betere isolatie van reeds bestaande woningen.

9. Literatuurlijst

- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision processes*, 50, 179-211.
- Ajzen, I. (2012). Martin Fishbein's Legacy: The Reasoned Action Approach. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 640(1), 11-27.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2014). *Kerncijfers wijken en buurten 2013*. Ontleend aan <http://statline.cbs.nl/>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2015). *Begrippen. Omgevingsadressendichtheid (van een adres) (oad)*. Ontleend aan <http://www.cbs.nl/>
- Daniels, P., Bradshaw, M., Shaw, D & Sidaway, J. (2008). *An Introduction to Human Geography. Issues for the 21st Century* [3rd edition]. Harlow: Pearson Education Limited.
- Dorst, Van, M. (2005). *Een duurzaam leefbare woonomgeving*. Delft: Eburon.
- Egmond, van, K. (2011). *Een vorm van beschaving* [2^e druk]. Zeist: Christofoor.
- Gilg, A., Barr, S. & Ford, N. (2005). Green consumption or sustainable lifestyles? Identifying the sustainable consumer. *Futures*, 37(6), 481-504.
- Groene Dak (2015). *Het groene dak. Ecologisch wonen*. Ontleend aan <http://www.groenedak.nl/>
- Hammond, P. (2006). 'People, Planet and Prosperity': The determinants of humanity's environmental footprint. *Natural Resources Forum*, 39(1), 27-36.
- Hart 't, H., Boeije, H. & Hox, J. (2009). *Onderzoeksmethoden* [8^e druk]. Den Haag: Boom Lemma.
- Hartwick, J., (1977). Intergenerational equity and the investing of rents from exhaustible resources. *American Economic Review*, 66, 972-974.
- Keller, E. & DeVecchio, D. (2012). *Natural hazards. Earth's processes as Hazards, Disasters and Catastrophes* [3rd edition]. Upper Saddle River, NJ: Pierson Prentice Hall.
- Kersentuin (2015). *De Kersentuin. 100% bewonersinitiatief*. Ontleend aan <http://www.kersentuin.nl/>
- Liere, Van, K. & Dunlap, R. (1980). The Social Bases of Environmental Concern: A Review of Hypotheses, Explanations and Empirical Evidence. *The Public Opinion Quarterly*, 44(2), 181-197.
- Omslag (2014). *Anders wonen, anders leven. Ecowijken- en dorpen*. Ontleend aan http://www.omslag.nl/wonen/ecodorpen.html#gerealiseerde_ecowijken
- Pirani, E., & Secondi, L. (2011). Eco-friendly attitudes: What European citizens say and what they do. *International Journal of Environmental Research*, 5(1), 67-84.
- Repair café (2014). *Weggoaien? Mooi niet!* Ontleend aan <http://repaircafe.nl/info/>

- RIVM (2014). *Nationaal Kompas Volksgezondheid. Wat is sociaaleconomische status?* Ontleend aan <http://www.nationaalkompas.nl/bevolking/segv/wat-is-sociaaleconomische-status/>
- Rijksoverheid. (2012). *Kyoto Protocol verlengd. Staatssecretaris Mansveld tevreden over uitkomsten klimaatconferentie.* Ontleend aan <http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2012/12/08/kyoto-protocol-verlengd.html>
- Solow, R. (1974). Intergenerational Equity and Exhaustible Resources. *The Review of Economic Studies*, 41, 29-45.
- Stern, P. (2000). Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior. *Journal of Social Issues*. 56(3), 407-424.
- Stichting Het Groene Dak (2013). *Van leem tot steen. 20 jaar ecologisch wonen in Utrecht.* Bunnik: Libertas.
- Thompson, S. & Barton, M. (1994). Ecocentric and anthropocentric attitudes toward the environment. *Journal of Environment Psychology*. 14(2), 149-157.
- Transition Towns (2014). *Transition Towns Nederland.* Ontleend aan <http://transitiontowns.nl/>
- Tyler Miller, G. & Spoolman, S. E. (2009). *Living in the environment. Concepts, Connections, and Solutions* [16th edition]. Belmont, CA: Brooks/Cole.
- United Nations (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development.* Ontleend aan <http://www.un.org/documents/ga/res/42/ares42-187.htm>
- United Nations (2014). *Goal 7: Ensure environmental sustainability.* Ontleend aan <http://www.un.org/millenniumgoals/envIRON.shtml>
- Vocht, De, A. (2011). *Wetenschappelijke Onderzoeksoefening.*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Whitmarsh, L. & O'Neill, S. (2010). Green identity, green living? The role of pro-environmental self-identity in determining consistency across diverse pro-environmental behaviours. *Journal of Environmental Psychology*, 30(3), 305-314.
- Williams, C. & Millington, A. (2004). The diverse and contested meanings of sustainable development. *The Geographic Journal*. 170(2). 99-104.
- WistUdata (2014). *Buurtmonitor Utrecht, bevolking per 1 januari 2013.* Ontleend aan <http://utrecht.buurtmonitor.nl/>
- WWF (2014). *De voetafdruktest: Hoe groot is jouw stukje aarde?* Ontleend aan <http://www.wnf.nl/voetafdruktest/#>

Bijlage 1. Enquête onder bewoners duurzame buurten en niet duurzame wijken

Geachte heer, mevrouw,

In het kader van mijn masterthesis doe ik in verschillende buurten onderzoek naar opvattingen rondom ecologische duurzaamheid en ecologisch duurzaam gedrag. Het invullen van de enquête is geheel anoniem en duurt 5 à 10 minuten. U dient bij elke vraag/stelling één antwoord aan te kruisen. Er is geen goed of fout antwoord. Alvast hartelijk bedankt voor uw medewerking.

Opvattingen over mens-natuur-relaties

Dit gedeelte van de enquête gaat over hoe u de natuur ervaart en wat u belangrijk vindt. U kunt in het hokje na de vraag aankruisen in hoeverre u het eens bent met de stelling. Daarna volgen een aantal open vragen.

	Zeer oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Zeer eens
1. Ik kan genieten van tijd doorbrengen in een natuurlijke omgeving puur vanwege het buiten in de natuur zijn					
2. Het ergste aan het verlies van het regenwoud is dat het de ontwikkeling van nieuwe medicijnen beperkt					
3. Soms doet het me pijn om te zien dat bossen gekapt worden om plaats te maken voor landbouwgebieden					
4. Het beste aan kamperen is dat het een goedkope vakantie is					
5. Het stoort me dat de olievoorraad voor de mens op raakt					
6. Ik heb het nodig om tijd in de natuur door te brengen om gelukkig te zijn					
7. Wetenschap en technologie zullen uiteindelijk onze problemen wat betreft milieuvervuiling, overbevolking en de afname van de voorraad hulpbronnen oplossen					
8. Natuur biedt mij comfort als ik me ongelukkig voel					
9. Eén van de belangrijkste redenen om rivieren en meren schoon te houden is dat mensen een mooie plek hebben om van watersport te kunnen genieten					
10. Het maakt me verdrietig om de natuurlijke omgeving vernietigd te zien worden					
11. Eén van de betere dingen aan recyclen is dat het geld bespaart					
12. De natuur is belangrijk vanwege de bijdrage die het kan leveren aan het plezier en welzijn van de mens					
13. De natuur is waardevol van zichzelf					
14. We moeten hulpbronnen behouden om een hoge kwaliteit van leven voor de mens te onderhouden					
15. In de natuur zijn is voor mij een manier om stress te verminderen					
16. De mensheid is evenzeer een deel van het ecosysteem als andere dieren					

17. Wat verstaat u onder “natuur”?

.....

18. Wat verstaat u onder “duurzaamheid”?

.....

19. Wat verstaat u onder “milieubewustheid”?

.....

Opvattingen over waarden

Dit gedeelte van de enquête gaat over welke waarden u belangrijk vindt. U kunt in het hokje na de vraag aankruisen in hoeverre u het eens bent met de genoemde waarden.

20-28.	Ze er on be lang rij k	On be lang rij k	Ne ut ra al	Be lang rij k	Ze er be lang rij k
Financiële rijkdom					
Zelfontplooiing					
Uiterlijk					
Respect					
Goed doen					
Verantwoordelijkheid					
Familie					
Sociale status					
Zorgdragen voor de natuur					

Vragen over ecologisch duurzaam gedrag

In dit gedeelte van de enquête worden vragen gesteld over gedrag en levensomstandigheden die invloed hebben op de natuur. Wederom graag één antwoord per vraag aankruisen.

29. Het aantal personen waarmee ik in mijn woning woon is:

- ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 of meer

30. De oppervlakte van mijn woning is:

- ☐ < 30m² ☐ 30-60 m² ☐ 60-90 m² ☐ 90-120 m² ☐ 120 m²+

31. De energievoorziening van mijn woning is:

- ☐ Geheel groene energie (zonnepanelen, windenergie, etc.)
☐ Deels groene energie
☐ Grijs energie (uit fossiele brandstoffen)
☐ Geen idee

32. Ik ga bewust om met mijn gas/warmte verbruik:

- ☐ Zeer eens ☐ Eens ☐ Neutraal ☐ Oneens ☐ Zeer oneens

33. Ik ga bewust om met mijn energieverbruik (o.a. apparaten en lampen uit doen, energiezuinige apparaten gebruiken):

- ☐ Zeer eens ☐ Eens ☐ Neutraal ☐ Oneens ☐ Zeer oneens

34. Mijn huishouden bezit ... auto's en motoren:

- ☐ Geen ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 of meer

35. Hoe vaak leent of least (bijvoorbeeld GreenWheels) u een auto of motor?

- ☐ Nooit ☐ Zelden ☐ Soms ☐ Regelmatig ☐ Vaak

36. Het aantal kilometers dat ik gemiddeld per week rij met de auto of motor is:

- ☐ Geen ☐ 1-50 km ☐ 50-100 km ☐ 100-200 km ☐ meer dan 200 km

37. Als ik ergens 5 kilometer verderop moet zijn is gebruik ik meestal:

- ☐ De fiets ☐ De auto ☐ Het openbaar vervoer ☐ Anders, namelijk:.....

38. Het aantal keer dat ik gemiddeld per jaar gebruik maak van het vliegtuig (bijvoorbeeld om op vakantie te gaan) is:

- ☐ Minder dan één keer ☐ 1 of 2x ☐ 3 of 4x ☐ 5x of meer

39. Bij het boodschappen doen let ik er op dat mijn groenten en fruit van het seizoen en/of lokaal geteeld zijn:

- ☐ Zeer eens ☐ Eens ☐ Neutraal ☐ Oneens ☐ Zeer oneens

40. Bij het boodschappen doen let ik er op dat mijn groenten en fruit biologisch geteeld zijn:

- ☐ Zeer eens ☐ Eens ☐ Neutraal ☐ Oneens ☐ Zeer oneens

41. Het gemiddeld aantal keer per week dat ik vis eet is:

- ☐ Minder dan één keer ☐ 1 of 2x ☐ 3 of 4x ☐ 5 of 6x ☐ Dagelijks, of meerdere keren per dag

42. Het gemiddeld aantal keer per week dat ik vlees eet is:

- ☐ Minder dan één keer ☐ 1 of 2x ☐ 3 of 4x ☐ 5 of 6x ☐ Dagelijks, of meerdere keren per dag

43. Het scheiden van uw huisafval is het beste als volgt te beschrijven:

- ☐ Ik scheid nooit mijn glas, papier, plastic, gft- en overig afval.
☐ Ik scheid zelden mijn glas, papier, plastic, gft- en overig afval, of scheid enkele soorten afval.
☐ Ik scheid soms mijn glas, papier, plastic, gft- en overig afval, of scheid de meeste soorten afval.
☐ Ik scheid altijd mijn glas, papier, plastic, gft- en overig afval.

44. Ik hergebruik materialen (plastic tassen, dozen etc.) zoveel mogelijk:

- ☐ Zeer eens ☐ Eens ☐ Neutraal ☐ Oneens ☐ Zeer oneens

45. Ik gebruik tweedehands goederen of kleding:

- ☐ Zeer eens ☐ Eens ☐ Neutraal ☐ Oneens ☐ Zeer oneens

46. Ik doe bewust aan consuminderen:

- ☐ Zeer eens ☐ Eens ☐ Neutraal ☐ Oneens ☐ Zeer oneens

C. Persoonskenmerken

In dit laatste gedeelte van de enquête wordt u om een aantal persoonskenmerken gevraagd.

47. Wat is uw geslacht?

- ☐ Man
☐ Vrouw

48. Wat beschrijft uw arbeidssituatie het beste?

- ☐ Fulltime werkend
☐ Parttime werkend
☐ Bewust werkloos
☐ Onvrijwillig werkloos
☐ Anders, namelijk:.....

49. Bent u alleenstaand?

- ☐ Nee (ga door naar vraag 50) ☐ Ja (ga door naar vraag 51)

50. Wat beschrijft de rol binnen uw huishouden het beste?

- ☐ (Voornamelijk) kostwinner
- ☐ (Voornamelijk) huisvrouw/man
- ☐ De rollen binnen mijn huishouden zijn gelijkwaardig verdeeld over mijn partner en mij
- ☐ Anders, namelijk:.....

51. Wat is het niveau van uw hoogst voltooide opleiding?

- ☐ Basisschool
- ☐ VMBO (of gelijkwaardig, bv. lbo, mavo, mulo etc.)
- ☐ HAVO/VWO (of gelijkwaardig, bv. hts)
- ☐ MBO
- ☐ HBO/WO bachelor
- ☐ Master/Doctoraal
- ☐ Anders, namelijk:

52. In welke sector ben u werkzaam?

- ☐ Sociaal/Welzijn/Gezondheidszorg
- ☐ Techniek/Bèta
- ☐ Economisch/Financieel
- ☐ Creatief/Kunst
- ☐ Biologie/Milieu
- ☐ Verkeer/Vervoer
- ☐ Anders, namelijk:

53. Wat is het maandelijks bruto inkomen van uw huishouden?

- ☐ Minder dan 1000 euro per maand
- ☐ 1001-1500 euro per maand
- ☐ 1501-2000 euro per maand
- ☐ 2001-2500 euro per maand
- ☐ 2501-3000 euro per maand
- ☐ 3001-3500 euro per maand
- ☐ 3501-4000 euro per maand
- ☐ Meer dan 4000 euro per maand

54. Heeft u nog op- of aanmerkingen die nuttig kunnen zijn voor het onderzoek? Deze kunt u hieronder opschrijven:

Dit is het einde van de enquête, hartelijk bedankt voor uw medewerking!

Bijlage 2. Topiclijst van interviews bewoners ecobuurt

Persoonskenmerken

- Kunt u vertellen wie u bent?
- Wat doet u in het dagelijks leven?
- Wat heeft u voor opleiding gevolgd (richting/niveau)?
- Wonen in het Groene dak/De Kersentuin
- Hoe lang woont u al in het Groene dak/De Kersentuin?
- Waarom bent u in het Groene dak/De Kersentuin gaan wonen?
- Wat is uw rol binnen het Groene dak/De Kersentuin (commissies, bestuur)?
- Op welke punten voldoet het wonen in het Groene dak/De Kersentuin wél en op welke punten níet aan de verwachting?
- Kunt u een aantal punten noemen waarover u tevreden bent over het wonen in het Groene dak/De Kersentuin, en waarom?
- Kunt u een aantal punten noemen waarover u niet tevreden over het wonen in het Groene dak/De Kersentuin, en waarom?
- Waarom denkt u dat de andere bewoners van het Groene dak/De Kersentuin er voor gekozen hebben hier te gaan wonen?

Attituden en gedragingen

- Op welke manier heeft het wonen in het Groene dak/De kersentuin uw ecologisch duurzaam denken en handelen veranderd? Wat bent u meer/minder gaan doen en waarom?
- Wat is de rol van huis/buurt vergaderingen bij deze veranderingen?
- Wat is de rol van buurtactiviteiten (b.v. tuinierdagen) bij deze veranderingen?
- Wat is de rol van wonen een duurzaam gebouwd huis (bouwtechnisch/voorzieningen) bij deze veranderingen?
- Op welke wijze denken, volgens u, mensen die in het Groene dak/De Kersentuin wonen anders over ecologische duurzaamheid dan mensen buiten de buurt?
- Op welke wijze gedragen, volgens u, mensen die in het Groene dak/De Kersentuin wonen zich anders wat betreft (milieu)bewust leven en ecologische duurzaamheid dan mensen buiten de buurt (consuminderen, recyclen, voedselkeuzes, etc.)?
- Zijn er bepaalde bewoners binnen het Groene dak/De Kersentuin die een speciale invloed hebben op uw duurzaam denken of handelen?
- Heeft u het idee dat de medebewoners van het Groene dak/De Kersentuin u beoordelen op uw ecologisch duurzame handelen?

Overig

- Als u ooit gaat verhuizen, zou u dan weer in een duurzame buurt gaan wonen, en waarom wel/niet?
- Heeft u nog relevante aanvullingen op de voorgaande vragen?

Bijlage 3. Codeboom NVivo

